

rAntGroen

België-Belgique
P.B.
2610 WILRIJK 1
8/5124
P106235

Vandalisme in Hobokense Polder

Watervogeltellingen Fort 7

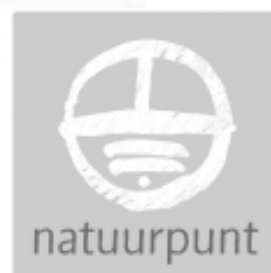
Resultaten paddenoverzet

Mezenprojecten in Fort 7

Galloways in de Hobokense Polder

AFZENDER en VU:
Luk Smets
J. F. Kennedylaan 22
2630 Aartselaar

Afgiftekantoor 2610 Wilrijk

Afdelingsbestuur

Voorzitter Hugo Waeterschoot	Coördinator werkingsprogramma An Caers	Conservators Fort 7 Peggy Beers Johan Baetens Johan De Ridder	Kernvertegenwoordigers Hobokense Polder Danny Jonckheere Wim Mertens
Secretaris Guido Hendrickx			
Penningmeester, leden- administratie Luk Smets	Coördinator educatieve werkgroep Ria Thys	Coördinator cursussen Catherine Vandercruyssen	

Kernbestuur Hobokense Polder

Voorzitter Danny Jonckheere	Penningmeester Ronald Van den Bossche	Geleide wandelingen Annie Vandeweyer	Natuurstudie Bert Mertens
Secretaris Wim Mertens	Conservator Hobokense Polder Bert Mertens	Afdelingscoördinator communicatie Daniella Van Peel	

Redactie rAntGroen

Hoofredacteur + Lay-out + Fort 7 Johan Baetens	Activiteitenagenda An Caers	Verslagen André De Mul	Correctieadvies Ria Thys
Bestuursberichten Luk Smets	Educatieve artikels + Kinderkatern Ria Thys	Hobokense Polder Danny Jonckheere	Cursussen Catherine Vandercruyssen

Contactadressen

Website: www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

Website Hobokense Polder: www.jama.be/whop

An Caers Frans Kusterlaan 13 2650 Edegem Tel. 03 458 34 80 an.caers@yucom.be	Catherine Vandercruyssen Kon. Astridlaan 106 2550 Kontich Tel. 03 288 81 07 cvdx@pandora.be	Hugo Waeterschoot Groenstraat 59 2540 Hove Tel. 03 455 22 12 hugo.waeterschoot@umicore.com	Peggy Beers Eglantierlaan 98 2610 Wilrijk GSM 0485 52 81 25 beerske@yahoo.com
André De Mul Lucas Henninckstraat 41 2610 Wilrijk Tel. 03 828.70.32 andre.demul@belgacom.net	Daniella Van Peel Frans Stienletlaan 36 2610 Wilrijk Tel. 03 827 85 16 daniella.vanpeel@aprim.be	Johan Baetens Th. Roucourtstraat 7 2600 Berchem Tel. 03 281 78 59 johan.baetens@yucom.be	Ria Thys J.F.Kennedylaan 22 2630 Aartselaar Tel. 03 289 73 66 ria.thys@pi.be
Annie Vandeweyer - Van Zwieten Zomerdijklaan 22 2660 Hoboken Tel. 03 828 37 60 walter.vandeweyer@pandora.be	Danny Jonckheere Cdt. Van Laethemstraat 45 2660 Hoboken Tel. 03 828 64 03 jonckheeredanny@vt4.net	Johan De Ridder Eglantierlaan 98 2610 Wilrijk GSM 0485 91 13 86 johan.deridder@vlm.be	Ronald Van den Bossche M. Geysmansstraat 19 2610 Wilrijk Tel. 03 825 13 47 ronald.vandenbossche@pandora.be
Bert Mertens Te Boelaerlei 35/3 2140 Borgerhout Tel. 03 366 13 60 bert.mertens@village.uu.net	Guido Hendrickx Kontichstraat 83 2650 Edegem Tel. 03 457 09 97 guido_hendrickx@hotmail.com	Luk Smets J.F.Kennedylaan 22 2630 Aartselaar Tel. 03 289 73 66 luk.smets@pandora.be	Wim Mertens Vinkenstraat 15 2018 Antwerpen Tel. 03 216 93 62 wi.mertens@worldonline.be

Algemeen

Lidmaatschap Natuurpunt: 17,5 € per jaar te storten op onze rekening. Dit bedrag omvat het lidmaatschap voor het hele gezin. Als lid van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, ontvangt men het algemeen verenigingsmagazine Natuur.blad en ons afdelingstijdschrift rAntGroen.

Abonnementen: leden kunnen zich abonneren op het natuurstudietijdschrift Natuur.focus en het ornithologisch blad Natuur.oriolus aan telkens 8,5€. Indien men voor beide tijdschriften opteert, betaalt men 32€, lidgeld inbegrepen.

Abonnement op rAntGroen: voor leden van andere afdelingen door storting van 5€ op onze rekening.

Verzekering: ieder lid is verzekerd inzake burgerlijke aansprakelijkheid bij deelname aan de Natuurpuntactiviteiten. Niet-leden gaan mee op eigen verantwoordelijkheid.

Daar het bestuur niet verantwoordelijk kan gesteld worden voor de gevolgen van brand, worden de rokers er uitdrukkelijk op gewezen dat zij dit doen op eigen risico. Roken in ons clublokaal De IJsvogel is niet toegestaan.

Inschrijving voor de autobustochten: gepensioneerden betalen het tweede bedrag, het derde bedrag is voor jeugdleden en personen tot 21 jaar.

Wie laattijdig toch nog mee wil, gelieve enkel de penningmeester op te bellen. Hij alleen kan u zeggen of er nog plaats is in de autobus.

De eerst ingeschrevenen hebben voorrang indien de deelnemingsprijs betaald werd. Wie na storting niet mee kan, gelieve zo vlug mogelijk de penningmeester te verwittigen, zodat mensen die eventueel op de wachtlijst staan, kunnen verwittigd worden.

Indien er onvoldoende inschrijvingen zijn, gaat de tocht door met eigen wagens of met minibusjes.

Annulatie: enkel wie om een ernstige reden niet kan deelnemen en uiterlijk 2 dagen vooraf verwittigt, heeft recht op terugbetaling.

Annulatie bij weekends en reizen: bij afzegging zonder geldige reden dient er steeds 10% van de totale prijs te worden betaald. Bij afzegging zonder geldige reden binnen de maand voor de reis of het weekend dient er minimum 25% van de totale prijs te worden betaald of de reeds gemaakte kosten indien deze hoger liggen dan 25%. Het bestuur oordeelt of de reden geldig is.

Alle betalingen dienen te gebeuren op volgende rekening: PR. 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar. Op uw betalingen steeds uw naam en telefoonnummer vermelden a.u.b.
Fiscaal aftrekbare giften (min. 30 €) dienen rechtstreeks gestort te worden op rekening 293-0212075-88 van de Natuurpunt vzw, Kardinaal Mercierplein 1, 280 Mechelen met vermelding "Reservatenfonds 3722, Zuidrand Antwerpen"

Editoriaal

Verschuiving van het landschap ? !

We zijn nu ongeveer een half jaar op weg met de nieuwe vereniging, de nieuwe afdeling en de nieuwe bestuursploeg. Ik kan je hierbij verzekeren dat er reeds heel wat getimmerd werd om de nieuwe afdeling zo vlekkeloos mogelijk van start te laten gaan, de nieuwe leden welkom te heten en de activiteiten open te stellen voor alle nieuwe leden. Op één van de winteravonden vatte ik het nog samen met de boudade dat het schip nu de kust had verlaten en volle zee had gekozen. Toch was ik niet weinig verrast toen enkele weken geleden een actief lid mij vroeg of er sinds het begin van het jaar een gewijzigde belangstelling bestaat voor de activiteiten van onze afdeling en of we desgevallend reeds hadden bijgestuurd.

Eerlijk gezegd ik stond er een beetje met mijn mond vol tanden bij. Natuurlijk hebben we een heel aantal nieuwe gezichten op onze activiteiten opgemerkt, zowel op het vlak van natuurstudie als de meer "belevende activiteiten". Bovendien werden een aantal nieuwe activiteitsvelden met succes ingevuld, denk maar aan de educatieve werkgroep. Wat ik echter in het bijzonder onthield van deze vraag was of we dit reeds ten gronde hadden bekeken, geanalyseerd en gecommuniceerd naar alle leden. Zulk een moment van zelfreflectie is op tijd en stond zeker aangewezen om de koers van het schip te (kennen en te) bewaren.

Deze vraag is in de huidige context des te relevanter, omdat de basisdemocratie, gesteund op de mening van de afdelingsleden, één van de belangrijkste pijlers is van de nieuwe vereniging.

Een aantal tendensen zijn echter nu reeds duidelijk waar te nemen. Het loopt zowaar storm voor de (studie) cursussen en ook de meer nabije natuurstudietochten, bustochten en weekends blijken geëerd. Bovendien hebben een beperkt aantal leden hun interesse getoond voor natuurbeleidsvraagstukken in onze regio. Niemand zal ontkennen, denk ik, dat dit een buitengewoon positieve trend is, aangezien het betekent dat de verbreding van het ledenaantal zeker niet geleid heeft tot een vernauwing van de interesse en diepgang !!!

Op het moment dat ik deze intro schrijf, vlieg ik hoog boven de Alpen en zie ik het landschap traag maar gestaag voortschrijden. Laat ons dus na een half jaar "vlucht" dit gewijzigde landschap van onze afdeling in kaart brengen, de wensen van de (nieuwe) leden van de afdeling verzamelen en trachten het programma nog verder in overeenstemming te brengen met de noden en vragen van de leden, zonder afbreuk te doen aan de missie van de nieuwe vereniging.

Daarom stel ik voor dat we in het laatste nummer van rAntGroen een algemene enquête opnemen, waarbij we ieder lid polsen naar zijn mening, opinie en interessesferen op het vlak van natuurstudie, verwerving, beheer, educatie en natuurbeleid. Idee is om de resultaten hiervan voor te stellen op de eerstvolgende Algemene vergadering van de afdeling begin 2003 als een concrete invulling van het basisdemocratieprincipe. Laat gerust voorafgaandelijk weten wat je van dit initiatief vindt, of je suggesties zou hebben omtrent specifieke vragen. Alle bemerkingen zijn welkom, tel. 03/455.22.12 of e-mail naar : hugo_waeterschoot@hotmail.com.

Hugo

Agenda

3de kwartaal 2002

Iedereen is welkom op alle wandelingen.

Honden zijn niet toegestaan op onze activiteiten.

De gids/leiding treedt op als educatieve begeleider van Natuur- en Milieueducatie Natuurpunt.

- = Kostendelend vervoer (5 eurocent/km) wordt op de afspraakplaats georganiseerd.
- = Kindvriendelijke tocht.
- >10j. = Kindvriendelijke tocht voor kinderen ouder dan 10 jaar.

Za. 6 juli 2002 **Bezoek aan tentoonstelling De Wolf, Natuurpunthuis, Turnhout en aan Bos van Bo/Natuurgebied De Liereman in Oud-Turnhout Zéér kindvriendelijke tocht !**
Leiding: Ria Thys 03/289 73 66

10.00u Op deze eerste vakantie zaterdag spreken we in de eerste plaats de gezinnen met jonge kinderen en de grootouders met hun kleinkinderen aan. Maar uiteraard is iedereen welkom ! In de voormiddag bezoeken we de Natuurpunttentoonstelling “**De Wolf in beeld**”, waar we heel wat zullen te weten komen over de wolf in de natuur en de wolf in het stripverhaal. Een apart programma wordt voorzien voor onze kinderen: een rondleiding op kinderformaat en de video Peter en de Wolf. Een leuk spel sluit het bezoek af. De volwassenen zullen intussen, naast een meer wetenschappelijke rondleiding, informatie krijgen over de morfologie van de wolf, zijn levenswijze, verspreiding en zijn relatie tot de mens.
’s Middags rijden we naar Oud-Turnhout, om in het Bezoekerscentrum De Liereman onze picknick te verorberen (drank kan ter plaatse aangeschaft worden). In de namiddag bezoeken de kinderen van 4 tot 10 jaar met kindervriend Luc Van Gompel en per bolderkar het **Bos van Bo** en zullen in dat wondere bos meerdere natuuropdrachtjes mogen uitvoeren en op het einde een leuke herinnering meekrijgen. Intussen maken de oudere kinderen en de volwassenen een geleide wandeling in het **natuurgebied De Liereman**.

PRAKTISCH:

- **Vertrek** met eigen wagens om 10 u op de Bist te Wilrijk aan het districtshuis (kostendelend vervoer mogelijk). Terugkomst hier voorzien rond 17.30 u
- Mee te brengen: picknick, laarzen bij vochtig weer, verrekijker, fototoestel !!!
- Er kunnen maximum 30 personen mee, dus telefonisch **zeer snel inschrijven** bij de leiding is noodzakelijk. De deelnameprijs bedraagt 3 € per persoon (max.12 € per gezin): hierin is een drank voor onze bolderkinderen inbegrepen. We rekenen af bij het vertrek.

Za. 13 juli 2002 **Natuurbeheer Hobokense Polder**
Leiding: Danny Jonckheere 03/828 64 03
 >10 jaar Wim Mertens 03/216 93 62

10.00u Maaien van kleine graslandjes, verwijderen van wilgenstruweel langs de plassen, onderhoud van het wandelpad, ... allemaal werkjes die dit voorjaar gedaan moeten worden. Een inspanning die niet alleen het natuurreserveaat verfraait, maar die je als deelnemer ook heel wat vreugde verschaft. Niet alle werkzaamheden situeren zich langs het wandelpad, zodat je het natuurbeheer van de Hobokense Polder ook kan ervaren vanop normaal niet toegankelijke rustige hoekjes.

Bijeenkomst: om 10.00u aan het station “Hoboken Polder”. De laatkomers vinden ter plaatse een plan met meer details over de plaats van de werken. Bij normale weersomstandigheden wordt er gewerkt tot 16.30u. Meebrengen: werkkledij, laarzen en een lunchpakket voor degenen die ook ‘s namiddags blijven. Alle deelnemers zijn gratis verzekerd.

Za. 13 juli 2002

Fietstocht in de Kempen en Noord-Brabant

Gids: Marieke Berkvens
Leiding: Tuur Wuyts

03/311 73 35
03/449 99 11

8.30u Nog altijd zijn er gebieden langs de grens die we nog niet op onze grensfietstochten hebben geëxploreerd. Dit jaar begeven we ons weer in smokkeleersstroken van weleer. Tussen Arendonk en Eersel liggen een aantal aantrekkelijke open gebieden met heiderestanten, bossen en beekvalleien. De toponiemen geven al een aanwijzing: grenspark De Kempen, Peelsche Heide, Goorloop, Vennen.

Fietsafstand: circa 50 km.

Vertrek: op de parking tegenover de ingang van het station Mortsel Oude God om 8.30u.

Als Gaston zijn camionnette door de controle krijgt, kunnen er een 10-tal fietsen mee. Wie van deze service wil gebruik maken, geeft een seintje aan Tuur vóór 1 juli. Voor vervoer naar het vertrekpunt in Arendonk doen we beroep op bereidwillige chauffeurs. Ook wie zijn fiets met eigen wagen vervoert, dient zich aan te melden bij de leiding vóór 1 juli, want het aantal deelnemers wordt beperkt tot max. 20 personen!

Meebrengen: picknick, drank, verrekijker, eventueel fototoestel, fietsgerief en zeker een goed humeur

Zo. 21 juli 2002

Zomerwandeling in de Stropersbossen van De Klinge en de Zuidlede te Moerbeke

Gids en leiding: Tuur Wuyts

03/449 99 11

8.30u Op het hoogtepunt van de zomer (hopelijk) gaan we eens flink stappen in de provincie Oost-Vlaanderen.

's Morgens start de wandeling aan de kerk van de wijk "Het Kalf" te De Klinge.

In de dorpsheberg aldaar gaan we onze boterhammen opeten.

Daarna rijden we verder om in Moerbeke aan de Terwesttragel naast de Moervaart de wandeling te beginnen.

Totale wandelafstand: ongeveer 12 km.

Mee te brengen: goede wandelschoenen, eten en wat drank of fruit voor onderweg, flora, vlinder- of libellengids en loep.

Vertrek: op de parking tegenover het station Oude God Mortsel om 8.30u.

Aansluiten is mogelijk aan de Bist in Wilrijk om 8.45u. Einde omstreeks 17.00u ter plaatse.

Moervaart te Moerbeke

Za. 3 aug. 2002

Fietstocht "Rondje Pontje" - Oosterschelde-Zuid

Gids: Luc Van Schoor
Jos Stessens
Leiding: Tuur Wuyts

03/353 09 77
03/455 51 19
03/449 99 11

8.30u In de provincie Zeeland worden er door het VVV een aantal toeristische fietsroutes uitgestippeld die gecombineerd zijn met een overzet per veerpont. We kozen voor Oosterschelde-Zuid.

We starten aan de Oesterdam en rijden richting Tholen. Daarna volgen we de dijken langs de Oosterschelde naar Gorishoek, waar we om 13.00u het veer nemen naar Yerseke (vaartijd circa 30 minuten). Dan fietsen we langs het Verdronken Land van Zuid-Beveland richting Krabbendijke en zo terug naar de startplaats.

Praktisch: Vertrek om 8.30u op de parking tegenover de ingang van het station Oude God te Mortsel. Gaston Van De Velde is bereid een 10-tal fietsen te vervoeren met zijn blauwe camionette. Wie hiervoor opteert, geeft een seintje aan de leiding met opgave van zijn telefoonnummer en dit vóór 18 juli 2002. Wie zijn fiets zelf vervoert, geeft eveneens een seintje aan de leiding en geeft op hoeveel medepassagiers hij/zij nog kostendelend kan vervoeren. Wie mee wil, dient zich dus alleszins te melden vóór 18 juli 2002, want het aantal deelnemers is beperkt tot 20 personen.

We verwachten terug te zijn aan de Oesterdam omstreeks 17.00u.

De fietsafstand bedraagt circa 40 km.

Meebrengen: picknick, drank, verrekijker, eventueel fototoestel, fietsgerief en zeker een zonnig humeur! De kosten voor het veerpont bedragen ongeveer 3 €.

Op tocht met Natuurpunt Zuidrand Antwerpen !

Vergeet je niet !

Je hebt het wel gemerkt. We trachten in ons afdelingstijdschrift de verslagen (en ook de andere artikels) zoveel mogelijk op te smukken met foto's van onze leden.

Daarom: ga je mee op uitstap ? Neem eens een fototoestel mee. Heb je een mooi en duidelijk resultaat ? Bezorg die foto aan hoofdredacteur Johan Baetens. Wel vermelden waar en wanneer je je foto genomen hebt.

Een tweede reden om foto's en dia's te nemen op tochten: een gezellige, winterse ledenavond met foto's en dia's uit een afgesloten werkingsjaar: lijkt het je iets ? We plannen het in januari 2003 !

DUS FOTOGRAFEREN MAAR !

Zo. 11 aug. 2002 **Natuurbeheer Hobokense Polder**

Leiding: Danny Jonckheere

 03/828 64 03

 > 10 jaar

Wim Mertens

 03/216 93 62

10.00u Maaien van kleine graslandjes, verwijderen van wilgenstruweel langs de plassen, onderhoud van het wandelpad,... Allemaal werkjes die gedaan moeten worden. Een inspanning die niet alleen het reservaat verfraait, maar die je als deelnemer ook heel wat vreugde verschaft. Niet alle werkzaamheden situeren zich langs het wandelpad, zodat je het natuurbeheer van het terrein ook kan ervaren vanop normaal niet toegankelijke, rustige plekjes.

Bijeenkomst om 10.00u aan het station "Hoboken Polder". De laatkomers vinden ter plaatse een plan met meer details over de plaats van de werken. Bij normale weersomstandigheden wordt er gewerkt tot 16.30u.

Meebrengen: werkkledij, laarzen en een lunchpakket voor degenen die ook 's namiddags blijven.

Alle deelnemers zijn gratis verzekerd.

Zo. 18 aug. 2002 **Kalenderwandeling Hobokense Polder**

Gids: Michel Van Megroot

 03/230 88 05

Marc Roelands

 03/829 07 12

Leiding: Annie Van Zwieten

 03/828 37 60

9.30u Augustus vakantiemaand!! Doch zeker de moeite om in onze polder rond te wandelen. De stormachtig ontwikkelde dieren- en plantenwereld is over haar hoogtepunt. Veel vogels zijn druk bezig met het grootbrengen van jongen en zingen nog slechts af en toe. Andere beginnen al met het wisselen van de veren. Veel bloemen zijn uitgebloeid, in de zomerhitte rijpen de vruchten. Of kom eens kijken of de grote grazers zichtbaar werk verricht hebben.

Bijeenkomst: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei om 9.30u.

Zo. 18 aug. 2002 **Libellentocht naar De Teut en Tenhaagdoornheide in Midden-Limburg**

Gids: Tim Adriaens

 0496/90 20 69

Leiding: Ria Thys

 03/289 73 66

9.00u Wie er vorig jaar bij was, weet dat we met Tim een specialist uit het libellenwereldje en bovendien een erg enthousiaste gids hebben aangesproken.

Dit jaar neemt hij ons mee naar het hartje van Limburg, nl. Tenhaagdoornheide in Houthalen-Helchteren en De Teut in Zonhoven. Deze natuurgebieden beslaan samen zo'n 740 ha. Zij werden gescheiden door de aanleg van de E 314. In 1999 werden de twee gebieden weer "herenigd" door middel van een "ecotunnel". Samen vormen ze het grootste toegankelijk heidegebied van Midden-Limburg. Het golvende landschap is getooid met uitgestrekte heidevelden met vennen, dennenbossen en weelderige beekvalleien.

Platbuik (*Libellula depressa*)

Van half augustus tot half september dompelt de bloeiende heide dit landschap in een paarse gloed. In de voormiddag maken we een wandeling doorheen droge heidegebieden op de Tenhaagdoornheide. We rijden verder naar Zonhoven (5 autominuutjes) en stoppen even aan het kleine gebiedje: de Slangebeekbron. Onze picknick nemen we op het terras van Camping Holsteenbron. Bij mooi weer - waar we natuurlijk allemaal op hopen - zullen de libellen na onze middagpauze voldoende opgewarmd zijn om hun vliegkunsten en schoonheid te showen. We trekken naar de nattere gedeelten van De Teut om de soortenrijkdom van de libellen te kunnen bewonderen. De voedselarme vennen in De Teut zijn goed voor een aantal zeldzame libellensoorten: Koraaljuffer, Venglazemaker, Beekoeverlibel en Kempense Heidelberg zullen hopelijk de revue passeren. Bij minder mooi weer zullen we onze aandacht meer op vogels en planten toespitsen: Veenbes, Lavendelheide, Dopheide, Wateraardbei, Gagel, Beenbreek, ... en Boomleeuwerik, Boompieper, Boomvalk, Tapuit, ... behoren allicht tot onze waarnemingen.

Aantal te wandelen km: voormiddag: ca. 3 km - namiddag: ca. 4 km

Vertrek: met eigen wagens op de Bist te Wilrijk om 9.00u (kostendelend vervoer mogelijk). Aansluiten is mogelijk om 13.30 u aan Camping Holsteenbron in Zonhoven, **mits de leiding te verwittigen**. We bergen onze libellengids weer op rond 17.00u aan de camping en hopen terug in Wilrijk te zijn rond 18.30u.

Mee te brengen: een kleine vergoeding voor onze gids (2 € - Tim komt helemaal van Brugge!), picknick en drank ('t kan warm zijn op de heide!), stevig (watervast) schoeisel, zonnecrème en -hoedje, verrekijker, loep, insecten- en/of libellengids, (bij minder mooi weer: ook planten- en vogelgids) en fototoestel.

Zo. 25 aug. 2002

Flora- en faunawandeling op het Groot Schietveld

Gids: Arlette Lemouche
arlette@ruca.ua.ac.be

 03/651 58 65
 03/218 02 50
 03/289 73 66

Leiding: Luk Smets

8.30u Tot in het begin van de negentiende eeuw bestond de Antwerpse Noorderkempen nog voor een groot deel uit heide en vennen. In 1820 werd door koning Willem I een besluit genomen om op de "Brescaetsche Heyde" een terrein in te richten om artillerieoefeningen te houden. Na de Belgische onafhankelijkheid zou Brasschaat uitgroeien tot het oefenterrein van de Artillerieschool. De totale oppervlakte bedraagt nu 2.514 hectare. Het Groot Schietveld beslaat 1570 hectare en het Klein 840 hectare. De terreinen liggen op het grondgebied Brecht, Brasschaat, Kapellen, Wuustwezel en Kalmthout. Actueel worden op het KSC de tactische oefeningen georganiseerd terwijl het GSV enkel gebruikt wordt voor schietoefeningen. Ze vormen met de Kalmthoutse Heide de grootste natuurgebieden met heide en vennen van de provincie Antwerpen.

Wij gaan wandelen op het GSV. Zo gaan we op verkenning naar zijn specifieke flora en fauna. Met een beetje geluk kunnen we een adder vinden, één van de grootste populaties van België.

Praktisch: Vertrek met eigen wagens op de Bist te Wilrijk om 8.30u. Ongeveer om 12.00u gaan we eten bij "De Witte", Mortelstraat 30 Overbroek (Brecht). Wie 's morgens niet meekon, kan nog altijd om 13.30 u hier aansluiten, **mits verwittiging van leiding**. We vertrekken om 13.30u naar onze volgende wandeling en zijn terug in Wilrijk om 17.30u.

Mee te brengen: laarzen, verrekijker, loep en veldgids zijn altijd handig op deze wandelingen. Boterhammetjes niet vergeten.

Lavendelheide
(*Andromeda polifolia*)

Zo. 25 aug. 2002

Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar de Hoge Venen
d.d. 8 september 2002

Vr. 30 aug. 2002

Cursus Paddestoelen

Leiding: Catherine Vandercruyssen

 03/288 81 07

Informatie hierover vindt u verder in deze rAntGroen.

Zo. 1 sept. 2002

Steltlopers in Zeeland

Gids: Luc Van Schoor

Leiding: Rudy Vansevenant

03/353 09 77

03/457 97 51

8.00u Met het gunstig hoogwater in de voormiddag richten we onze kijkers op de Prunjepolder, waar het Plan Tureluur stilaan zijn definitieve vorm krijgt. Het uitzicht op de duizenden vogels op hun hoogwater-vluchtplaats is steeds weer een boeiende belevens. Verder komen het slikgebied De Schelphoek en de inlagen van Schouwen aan de beurt. Mits een geschikt weertje, wandelen we langs de waterkant en nemen rustig de tijd voor waarnemingen. Zullen de zeehonden ook present zijn? Tussendoor zoeken we café De Heerenkeet op voor een verkwikkende middagpauze.

Tureluur (*Tringa totanus*)

Praktisch: Vertrek met eigen wagens (kostendelend vervoer mogelijk) op de Bist te Wilrijk om 8.00u. Wie wil, kan aansluiten om 13.15u aan het café De Heerenkeet, **mits de leiding te verwittigen**. Het einde is voorzien omstreeks 18.00u te Wilrijk. Aantal te wandelen km: 4 tot 5 km.

Mee te brengen: picknick, kijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel.

Za. 7 sept. 2002

Natuurbeheer Hobokense polder

Leiding: Danny Jonckheere

Wim Mertens

03/828 64 03

03/216 93 62

😊 > 10 jaar

10.00u Maaien van kleine graslandjes, verwijderen van wilgenstruweel langs de plassen, onderhoud van het wandelpad,... Allemaal werkjes die gedaan moeten worden. Een inspanning die niet alleen het reservaat verfraait, maar die je als deelnemer ook heel wat vreugde verschaft. Niet alle werkzaamheden situeren zich langs het wandelpad, zodat je het natuurbeheer van het terrein ook kan ervaren vanop normaal niet toegankelijke, rustige plekjes.

Bijeenkomst om 10.00u aan het station "Hoboken Polder". De laatkomers vinden ter plaatse een plan met meer details over de plaats van de werken. Bij normale weersomstandigheden wordt er gewerkt tot 16.30u.

Meebrengen: werkkledij, laarzen en een lunchpakket voor degenen die ook 's namiddags blijven.

Alle deelnemers zijn gratis verzekerd.

Zo. 8 sept. 2002

Landschapswandeling : de zuidrand van de Hoge Venen

Gidsen en leiding : Hugo Waeterschoot

Fons Waeterschoot

03/455 22 12

03/322.12.22

7.00u Vandaag gaan we op verkenning naar een minder gekend deel van de Hoge Venen, gelegen langs de zuidrand van dit gebied. Oviat, Longfaye, Xhoffraix en Robertville zijn de dorpjes die de begrenzing vormen van onze wandeling van vandaag. Een streek die we met de afdeling nog nooit hebben bezocht. Zonder de schoonheid en samenhang van de natuur uit het oog te verliezen, trekken we langs bospaden, de riviertjes Bah'Yon en Warche om ten slotte aan het meer van Robertville te belanden. Buiten meerdere sporenplanten (mossen, varens, ...) is een confrontatie met de Waterspreeuw hier niet zo zeldzaam. Ook de Witte Boterbloem (ex. Plataanbladige Boterbloem) en de Gele Monnikskap durven voor een verrassing zorgen. Met een beetje geluk kunnen we tevens een aantal vogels waarnemen in het dichte naaldbos. Ten gevolge van de aanwezigheid van de Hazelaar en het gepaste seizoen, is een ontmoeting met de Notenkraker zeker ook niet uitgesloten.

Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*)

Hopelijk valt het weer enigszins mee, want we eten onze boterhammen hier 's middags op, in het veld.

Meebrengen: voor deze tocht is stevig stapschoeisel - bij regenweer laarzen - noodzakelijk. Een picknick (incl. drank), een verrekijker en eventueel veldgidsen neem je best ook mee. De geplande wandeling is helemaal niet moeilijk en is dan ook een ideale gezinsuitstap, waar ook jongeren (die de afstand kunnen wandelen) gerust welkom zijn. Vroegtijdige inschrijving is voor deze gezinsvriendelijke en mooie bustocht absoluut vereist.

Inschrijven door storting van 12,5 - 11 - 9,5 € op onze PCR (zie blz. 2) met vermelding van "Hoge Venen", naam en opstapplaats. Gezinnen betalen nooit meer dan 40 €.

Vertrek: Hoboken Kioskplaats 7.00u, Wilrijk Bist 7.15u en Mortsel Oude God 7.30 u. We verwachten terug te zijn in het Antwerpse rond 19.00u.

Do. 12 sept. 2002 **Open vergadering Communicatiewerkgroep**
Coördinator: Daniella Van Peel

 03/827 85 16

19.30u Enkele maanden geleden startte onze afdeling met een communicatiewerkgroep. Onze afdeling met haar twee prachtige natuurgebieden promoten bij het ruimere publiek wordt de voornaamste opdracht van deze werkgroep. Hoe we dit willen aanpakken, kan u al bondig lezen onder het item Bestuursberichten: Communicatiewerkgroep.

Maar nog meer informatie over het hoe en waarom van een communicatiewerkgroep kan u verkrijgen op de geplande "Open vergadering", waar we onze leden van harte op uitnodigen.

Afspraak: om 19.30u in lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 in Wilrijk.

Uw engagement is meer dan welkom!

Vr. 13 sept. 2002	Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar Burgers'Dierenpark d.d. 29 september 2002
-------------------	--

Zo. 15 sept. 2002 **Kalenderwandeling Hobokense Polder**

Gids: Jeannine Nielandt

 03/887 85 65

Terry Mariën

 03/828 53 28

Leiding: Annie Van Zwieten

 03/828 37 60

14.00u Deze kalenderwandeling heeft geen speciaal thema maar gezien de periode zal de nadruk meer liggen op herfst-thema's zoals knoppen van bomen, zaadvorming van planten, wegtrekkende vogels, dieren die volop hun wintervoorraden aanleggen,

Samenkomst: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei om 14.00u.

Meebrengen: laarzen (!!!), verrekijker, vogel- en/of plantengids.

Zo. 15 sept. 2002 **Lieveheersbeestjesinventarisatie**

Gids: Tim Adriaens

 0496/90 20 69

Leiding: Ria Thys

 03/289 73 66

14.00u Lieveheersbeestjes, ook wel pimpampoentjes of hemelbeestjes genoemd, zijn erg aaibaar, fel gekleurd en gezegend met een imago van geluk en voorspoed.

Dus, een reden voor ons om er een zondagnamiddagexcursie aan te besteden. Maar ook - en eigenlijk op de eerste plaats - om onze medewerking te verlenen aan het project van de Lieveheersbeestjeswerkgroep Coccinula. Deze werkgroep hoopt in heel België de habitatvereisten en de verspreiding van de kleine lieverdjes te doorgronden om zo gerichte beschermingsmaatregelen te kunnen voorstellen. Met zijn verscheidenheid aan habitats herbergt Fort 7 mogelijk een groot aantal soorten.

Tim Adriaens - we kennen hem al van de zeer gewaardeerde libellentochten - leert ons hoe die beestjes te determineren aan de hand van een zeer gebruiksvriendelijke tabel met bijhorende waarnemingsformulieren. Achteraf is er mogelijkheid de tabel aan te schaffen.

Samenkomst: om 14.00u aan Lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. We gunnen alle in Fort 7 voorkomende Coccinellidae terug de hemelse rust rond 17.00u.

Mee te brengen: een kleine vergoeding voor onze gids (1 €), witte paraplu indien mogelijk, stevig (waterdicht) schoeisel, loep, insectengids, verrekijker en fototoestel.

Twee kleurvarianties van het Tweestippelig lieveheersbeestje (*Adalia bipunctata*)

Zo. 22 sept. 2002 **Fietstocht langs groengebieden in eigen regio**

Leiding: Luk en Ria Smets-Thys

 03/289 73 66

9.00u In september organiseren de BBL, de Fietsersbond, Langzaam Verkeer, Taxistop, de Bond van Trein-, Tram- en Busgebruikers en de Voetgangersbeweging traditioneel een Week van Vervoering. Topdag in die week is dit jaar de Autoluwe Zondag van 22 september.

Als Natuurpunters beseffen we ongetwijfeld dat het gemotoriseerd verkeer in hoge mate verantwoordelijk is voor de aantasting van ons leefmilieu: luchtverontreiniging met ernstige effecten op de gezondheid, maar ook lawaai en geurhinder, energieverpilling en verkeersonveiligheid. We steunen dit initiatief van de organiserende partners dan ook van harte.

We willen nog een stapje verder gaan: geen autoluwe, maar een autoloze afdelingsuitstap! Dus: met z'n allen de fiets op. We fietsen naar enkele groengebieden in onze afdeling en zullen er - waar mogelijk - telkens tijd maken voor een korte geleide wandeling. We starten op de Bist in Wilrijk en bezoeken achtereenvolgens Fort 7 in Wilrijk, de Hobokense Polder, het gebied Cleydaelhof (waar we in februari nog met VMFA aan een beheerswerkdag deelnamen) en het Oeyvaersbosch (een klein gemeentelijk gebiedje dat we zeer recent in beheer genomen hebben en gelegen aan de rand van De Reukens), beide in Aartselaar, via de Vuile Plas naar het Geitepad en het gebied BPA 30 in Wilrijk (een omstreken, maar prachtig gebied waar onze afdeling enkele maanden geleden nog een duidelijk standpunt in genomen heeft: eis tot behoud van groene ruimte!).

Vertrek: met de fiets op de Bist te Wilrijk om 9.00u. Einde op de Bist rond 17.00u.

Mee te brengen: fiets, die met de hulp van flinke benen ca. 30 km kan overbruggen, waterdichte wandelschoenen, picknick en drank, verrekijker en fotoestel.

Kan je echt niet mee op fietstocht? Spijtig! Mogen we je toch vragen om je wagen op deze Autoluwe Zondag zoveel mogelijk "op stal" te laten. Bedankt!

Zo. 29 sept. 2002

Burgers' Dierenpark

Leiding: Danny Jonckheere
Ann De Smet

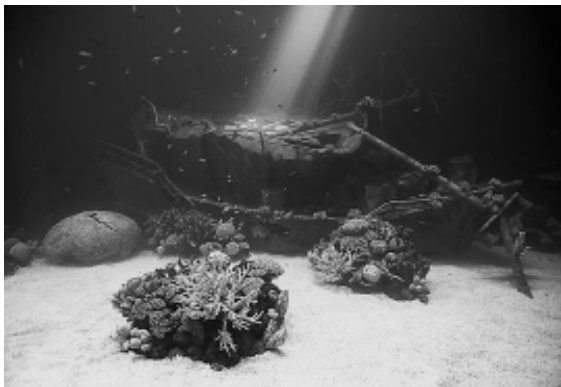
☎ 03/828 64 03

8.00u Wie denkt dat dit een uitstap is naar een "gewone" zoo in Nederland, heeft het totaal verkeerd voor! Burgers' dierenpark is namelijk wereldbekend voor het enorme complex dat verschillende ecosystemen herbergt, gaande van tropische regenwoud, over woestijnen tot oceanen. Vanaf het moment dat je het regenwoud ("Bush") binnenstapt, plakken je kleren tegen je lichaam omwille van de enorme warmte en vochtigheid. Onmiddellijk sta je versteld van de prachtige natuur waar je in terechtgekomen bent en kom je ogen te kort om al dat gefriemel tussen de enorme bomen waar te nemen. Je hoort van alles kraken en ziet constant bladeren bewegen, maar het is een heuse zoektocht om de prachtig gekleurde, tropische vogels te lokaliseren in het bladerendek van reusachtige bananen- of parasolbomen of één van de andere 15.000 planten- en bomensoorten. Een aantal voorbeelden van vogels die je er kan aantreffen zijn de brilvogels, nectarvogels en fazantduiven. Al de verschillende kleuren van zowel de fauna als de flora zijn een ware lust voor het oog. Zoekend naar een meterslange leguaan of de grote vlederhonden die hoog in de bomen hangen, moet je oppassen dat je de hagedissen die voor je voeten op de grond wegflietsen, niet verplettert!

Vanuit dit regenwoud is het slechts een kleine stap naar het volgende ecosysteem: de woestijn. In dit veel drogere klimaat is de fauna en flora totaal verschillend. Het stenige landschap is bezaaid met enorme cactussen. Ook hier is het zoeken naar de ontelbare dieren die in dit klimaat leven (aasetende kalkoengieren, rode kardinalen, kolibries, ...). In de prachtige oase kan men even tot rust komen en volop genieten van al de pracht van de natuur.

De allernieuwste aanwinst van het park is het ecosysteem van de oceanen. Via een grottentunnel kom je aan een tropisch strand terecht. Het pad slingert zich rond de rotsen en daalt steeds dieper de zee in tot in de donkere diepte van de oceaan. In het heldere water zwemmen allerlei kleurrijke vissen tussen de koralen. Overal waar je kijkt, zie je indrukwekkende en felgekleurde dieren. Vanuit een prachtig geconstrueerde tunnel word je omringd door de tropische fauna en flora. Je krijgt echt het gevoel een diepzeeduiker te zijn. Het is een fantastische ervaring om de prachtige roggen vlak boven je hoofd te zien zwemmen! Op een gegeven moment kom je terecht in de duistere wereld van de nacht, waar men de nachtactieve dieren zoals inktvissen,

garnalen en nachtlevende koralen aan het werk kan zien. Tenslotte zijn we beland in de diepte der oceanen: een ruit van wel 5 meter hoog en 20 meter lang gunt ons een blik in deze mysterieuze en onbekende wereld. Rond een gezonken scheepswrak zwemmen honderden vissen en regelmatig komt er een witpuntrifhaai of een luipaardhaai uit de donkere diepte op je af zwemmen. Op z'n minst indrukwekkend!!!

Wie een realistisch idee wil krijgen van deze prachtige ecosystemen of wil weten hoe een buulbuul of een pekari eruit ziet, moet zeker met ons meegaan op 29 september!!!

Praktische informatie:

Vertrek: Hoboken, hoek Kapelstraat/Kioskplaats om 8.00u, Wilrijk, de Bist gemeentehuis om 8.15u en Mortsels station Oude God om 8.30u. We hopen terug in Antwerpen te zijn rond 20.00u.

Meenemen: wandelschoenen, verrekijker en picknick. Ter plaatse kan je eveneens eten bekomen.

Op de terugreis stoppen we onderweg voor een hapje (ofwel breng je een tweede picknick mee, ofwel koop je een snack of warme maaltijd).

Deelnameprijs: 30 € p/p - maximum 100 € per gezin

Voorinschrijven verplicht. Wie mee wil, stort vóór 13 september de deelnameprijs op rekening 001-115525-40 van kern Hoboken met de vermelding Burgers' Dierenpark, opstapplaats en aantal personen. Wie bijkomende inlichtingen wenst of wie na het verstrijken van de inschrijfdatum toch nog meewil, telefoneert naar de leiding.

Vr. 27-29 sept.

Paddestoelenweekend in Salmchâteau

Gids: Hans Vermeulen

Leiding: Catherine Vandercruyssen

03/288 81 07

Er zijn nog enkele plaatsen vrij ! Informatie hierover vindt u in de vorige rAntGroen.

Zo. 6 okt. 2002

Europese Vogelkijkdagen: Vogelobservatie in Broek De Naeyer en Blaasveldbroek

Gids: VM: Luc Van Schoor

NM: Tuur Wuyts

Leiding: Tuur Wuyts

03/353 09 77

03/449 99 11

03/449 99 11

9.00u De vogeltrek is volop aan de gang. 's Voormiddags neemt Luc ons mee door het Provinciaal Domein Broek De Naeyer te Klein-Willebroek.

Dit natuurgebied was vroeger het terrein van een gekende papierfabriek. De sporen daarvan zijn tot op heden nog zichtbaar in de vorm van bezinkingsputten voor het afvalwater. De rest bestaat o.a. uit een stuk laagveen in ontwikkeling, wat in Vlaanderen een uiterst zeldzaam biotoop is. In het najaar kan je er allerlei eenden, aalscholvers en doortrekkende zangvogels verwachten.

's Middags eten we onze boterhammen op in het café over de kerk van Heindonk. Nadien maken we een mooie wandeling in het Broek van Blaasveld, een gebied met een rijke afwisseling aan bos, moeras en plassen. Naast de Fuut is hier de IJsvogel thuis.

Praktisch: Vertrek met eigen wagens (kostendelend vervoer mogelijk) op de Bist te Wilrijk om 9.00u. Wie wil, kan aansluiten om 13.30u aan de kerk van Heindonk. Het einde is voorzien omstreeks 16.30u ter plaatse. Aantal te wandelen km: 6 km.

Mee te brengen: picknick, kijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel.

IJsvogel (*Alcedo atthis*)

Zo. 13 okt. 2002

Natuurbeheer Hobokense Polder

Leiding: Danny Jonckheere

Wim Mertens

03/828 64 03

03/216 93 62

☺ > 10 jaar

10.00u Maaien van kleine graslandjes, verwijderen van wilgenstruweel langs de plassen, onderhoud van het wandelpad,.... Allemaal werkjes die gedaan moeten worden. Een inspanning die niet alleen het reservaat verfraait, maar die je als deelnemer ook heel wat vreugde verschaft. Niet alle werkzaamheden situeren zich langs het wandelpad, zodat je het natuurbeheer van het terrein ook kan ervaren vanop normaal niet toegankelijke, rustige plekjes.

Bijeenkomst: om 10.00u aan het station "Hoboken Polder". De laatkomers vinden ter plaatse een plan met meer details over de plaats van de werken. Bij normale weersomstandigheden wordt er gewerkt tot 16.30u.

Meebrengen: werkkledij, laarzen en een lunchpakket voor degenen die ook 's namiddags blijven.

Alle deelnemers zijn gratis verzekerd.

Zo. 13 okt. 2002 **Landschapswandeling kleiputten Terhagen (Rumst)**

Gids: Jeannine Nielandt
Jules Moens

Leiding: Jeannine Nielandt

03/887 85 65

9.45u In de voormiddag brengen wij een bezoek aan het steenbakkerijmuseum "Rupelklei vzw", Kloosterstraat (Terhagen). Het ligt vlakbij ons verzamelpunt. Gedurende een uur zal een gids ons kennis laten maken met het hard labeur van de "aardemakers" uit het verleden. Na de middag wandelen we naar de uitgebaggerde kleiputten die in de loop der jaren spontaan uitgegroeid zijn tot een prachtig natuurgebied van tientallen hectaren en ecologisch zeer waardevol met een echte pioniersvegetatie van Berk en Wilg. Het is tevens een belangrijk foerageer- en rustoord voor allerlei vogels, o.a. IJsvogel.

Praktisch: Vertrek met eigen wagens (kostendelend vervoer mogelijk) om 9.45u op de Bist te Wilrijk. Wie wil, kan aansluiten om 10.15u aan de kerk van Terhagen. Einde rond 17u op de vertrekplaats.

Stevig schoeisel is aangeraden, vooral bij regenweer.

Wij spreken onze knapzak aan in het lokaal van de plaatselijke vissersclub midden in het natuurgebied. Drank hoeft niet meegebracht te worden.

Zo. 20 okt. 2002 **Kalenderwandeling Hobokense Polder**

Gids: Staf Van Den Broeck (op werkdagen)
Leentje Toussaint

Leiding: Annie Van Zwieten

03/218 07 91

03/829 01 45

03/828 37 60

9.30u De zomer is voorbij en de herfst deed zijn intrede. Kom mee genieten van een prachtig palet van herfstkleuren. We vinden hier, en dit vlakbij een woongebied, een zeer grote variëteit aan vogel- en plantensoorten. Bloemen zijn wel uitgebloeid, maar elke plant heeft zijn eigenaardigheden, zodat er genoeg te vertellen en te bekijken valt. Watervogels die hier overwinteren, kunnen we observeren op het prachtigste plekje van het gebied nl. het "broekskot". Met wat geluk ontmoeten we op onze wandeling de Gallowaykoeien en zijn dan ook de Konikpaardjes gearriveerd. Deze koeien en paarden zorgen voor de begrazing van een deel van de Hobokense Polder.

Samenkomst: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei om 9.30u.

Meebrengen: laarzen (verplicht), verrekijker, vogel- en/of plantengids.

19-20 okt. 2002 **Vogeltrekweekend in Zeeland**

Gids: Luc Van Schoor

Leiding: Tuur Wuyts

03/353 09 77

03/449 99 11

Informatie hierover vindt U verder in deze rAntGroen.

Zo. 27 okt. 2002 **Paddestoelentocht in Schildehof**

Gids: Catherine Vandercruyssen

Leiding: Lydia Peeters

03/288 81 07

03/457 65 82

> 10 jaar

8.45u Het paddestoelenseizoen is al goed op dreef, wij hebben deze prachtige organismen tijdens andere wandelingen kunnen bewonderen, onze nieuwsgierigheid is aangewakkerd en vandaag gaan we ons er dus specifiek op toeleggen.

Praktisch: Afspraak om 8.45u aan de Bist te Wilrijk of om 9.15u aan de parking van de Orangerie van het Schildehof, De Pont in Schilde. Het einde is voorzien om 12.15u ter plaatse. Aantal te wandelen kilometer: 3 km.

Meebrengen: loepje en paddestoelengids.

Geschubde Inktzwam (*Coprinus comatus*)

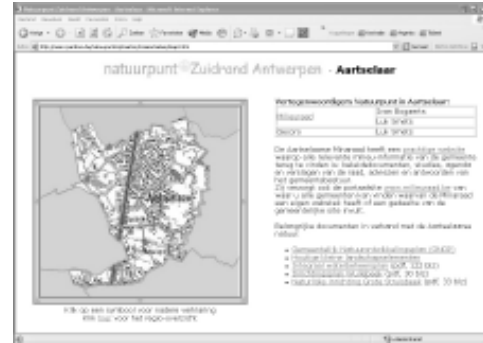

Bestuursberichten

Website

www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

Onze website is weer flink uitgebreid. Een nieuwe module benadert ons werkingsgebied op een geografische wijze. U krijgt een kaartje van onze regio. Daarop kan u door klikken inzoomen op de verschillende gemeenten. Per gemeente vindt u ook onze vertegenwoordigers bij de plaatselijke adviesraden. Op de gemeentekaartjes zijn onze aandachtspunten gemarkeerd: gebieden in beheer, bijzondere, soms bedreigde natuurgebiedjes en landschappen. Een klik op de rode sterretjes levert een pak informatie over het betrokken gebied, info, foto's en zelfs studies en beleidsdocumenten.

Snelberichten

Reeds een honderdtal leden ontvangen via e-mail onze snelberichten. Langs deze weg kunnen we snel en goedkoop onze leden op de hoogte brengen van dringende berichten, die niet op de volgende editie van ons tijdschrift kunnen wachten: programmawijzigingen, oproepen tot medewerking, herinneringen aan bijzondere activiteiten,

actuele nieuwtjes, ...

Geef ook uw emailadres door aan luk.smets@pandora.be. Wij respecteren uw privacy. Uw e-mailadres wordt niet verder verspreid, zelfs de andere leden-abonnees krijgen dit niet te zien.

Opstapplaatsen

In vorig nummer las u reeds dat ons bestuur opteert voor een meer centrale vertrekplaats voor onze uitstappen. Voorlopig lijkt op basis van ligging en openbaar vervoer de Bist in Wilrijk de beste oplossing. De busuitstap naar de Voerstreek leerde ons dat mits enige organisatie meerdere opstapplaatsen mogelijk zijn. Bij de uitstap naar

Burgerzoo van 29 september experimenteren we met Hoboken Kioskplaats, Wilrijk Bist en Mortsel Gemeentehuis. Elders vindt u een enquêteformulier en meer praktische informatie over de faciliteiten van de Bist.

Werkgroepen

In vorig nummer belichtten we reeds de betrachting van ons bestuur om via werkgroepen zoveel mogelijk mensen te betrekken bij de vele domeinen van onze werking. Ieder krijgt zo de kans om zijn of haar steentje bij te dragen bij

die verenigingsaspecten, die hem of haar het best liggen. Deze keer zetten we het zoeklicht op de twee jongste telgen: de beleidswerkgroep en de communicatiewerkgroep.

Beleidswerkgroep

Op 25 april werd onze nieuwe beleidswerkgroep opgericht. Onze afdeling is steeds zeer actief geweest in educatie, studie en beheer, drie van de vier pijlers van Natuurpunt. De vierde pijler, beleid, heeft in het verleden minder aandacht gekregen. Hier willen we met deze werkgroep verandering in brengen. Door de fusie met de Werkgroep Hobokense Polder is onze afdeling immers dé vereniging geworden, die in de zuidrand van Antwerpen opkomt voor natuur en landschap. Dat hebben ook onze plaatselijke bewindvoerders begrepen. Steeds meer worden we om advies gevraagd in zaken als natuurbeleid, landschapszorg, ruim-

telijke ordening, milieubeleidsplannen,... Hoog tijd dus om onze banden aan te halen met de mensen die ons in lokale adviesraden vertegenwoordigen. Deze mensen kennen immers het beste de plaatselijke toestand. Hun inbreng is onontbeerlijk voor een gezonde visievorming over de wenselijke natuurlijke structuur in onze regio. We doen een warme oproep aan alle leden die op één of andere wijze bij het plaatselijk beleid betrokken zijn, om toe te treden tot onze beleidswerkgroep, ook als ze een andere organisatie vertegenwoordigen in één of andere raad.

Tijdens de eerste vergadering kwamen volgende dossiers aan bod:

- * de visies van de verschillende gemeenten betreffende de nieuwe **samenwerkingsovereenkomst** tussen gemeenten en het Vlaams Gewest.
- * studie over inplanting van **stadsbossen**. Deze studie werd in opdracht van de stad Antwerpen opgesteld en stelt een 5-tal inplantingsplaatsen voor op het grondgebied van de stad. In onze regio komt Petroleum-Zuid (Antwerpen-Kiel) in aanmerking.
- * studie **Concept Vesting Antwerpen** over de fortengordel, in opdracht van het provinciebestuur. Deze studie kwam reeds uitvoerig aan bod in ons vorig nummer.
- * **BPA30**, de omstreden woonuitbreidingszone te Wilrijk, waarvan onze afdeling het behoud als open ruimte eist. Ook hier gingen we uitgebreid op in in het vorig nummer.
- * het **proces tegen golfclub "De Drie Eycken"** te Edegem: Natuurpunt klaagt via juridische weg de opstapeling van

wetsovertredingen van dit illegale golfterrein aan: inbreuken tegen de milieuwetgeving, tegen de bestemmingsplannen, gebrek aan milieuvergunning, schade aan natuur en landschap, waterverontreiniging, ... Het verzoekschrift is een turf van 20 blzn. De zitting was einde mei.

* Onze vertegenwoordiging bij de **gemeentelijke Minaraden**: enkel in Aartselaar en Hove hebben we een krachtige inbreng. In Aartselaar zetelen Ivan Bogaerts en Luk Smets voor Natuurpunt. Onze voorzitter Hugo Waeterschoot is ook voorzitter van de Minaraad van Hove. Wim Mertens vertegenwoordigt de Werkgroep Hobokense Polder bij de Antwerpse Adviesraad Duurzame Ontwikkeling en Milieu. Johan De Ridder werd bereid gevonden om zich voor onze afdeling kandidaat te stellen. Voor Edegem zoeken we nog naar een geschikte kandidaat. Verschillende van deze dossiers zijn grondiger gedocumenteerd op onze website.

Communicatiewerkgroep

Donderdag 28 maart zag de communicatiewerkgroep het levenslicht. Het belangrijkste doel dat deze werkgroep, die geleid wordt door Daniëlla Van Peel, voor ogen heeft, is het promoten van onze afdeling met zijn twee prachtige natuurgebieden bij het ruimere publiek. Vooral in onze afdelingsregio zullen we die taak plichtsbewust trachten na te komen.

Nieuwe leden werven, en dus ook meer mensen natuurbewust maken, is fijn meegenomen, maar in elk geval willen we dit op niet-agressieve wijze bekomen. Leden werven is zeker geen doel op zich. We willen vooral bekend maken dat Natuurpunt Zuidrand Antwerpen een belangrijke vereniging is in de regio, dat mensen er zinvolle vrijetijdsbesteding kunnen vinden, dat zij er de kans krijgen hun kennis rond de natuur uit te breiden, dat zij daadwerkelijk de natuur kunnen helpen door letterlijk de handen uit de mouwen te steken bij beheerswerken in Fort 7, Hobokense Polder, Oeyvaersbosch, ...

Hoe willen we onze afdeling bekend maken?

- * door het geregeld verspreiden van informatieve artikels in de plaatselijke pers en via gemeentelijke infobladen.
- * door het verspreiden van informatie over onze twee belangrijkste natuurgebieden: Fort 7 en de Hobokense Polder, dit via bibliotheken en culturele centra.
- * door degelijke afdelingsinformatie door te spelen via onze website en vanuit andere aanverwante sites linken te leggen naar de onze.
- * door het opstellen van een infostand van onze afdeling,

ofwel op aanvraag, ofwel op eigen initiatief. Zo waren we in maart op vraag van Arlette Lemouche reeds aanwezig in RUCA tijdens het Wetenschapsfeest. Ook op de Open Natuur.dag van 5 mei hadden we in ons ontmoetingslokaal De IJsvogel in Fort 7 een stand opgebouwd. In het najaar hopen we aanwezig te zijn op de jaarmarkten van Aartselaar, Hoboken en Wilrijk. Uiteraard kunnen ook de andere gemeenten in onze regio aan bod komen. Edegem? Hove? Braderij op het Kiel? Wenst u voor een bepaald groot evenement in één van onze afdelingsgemeenten de infostand aan te vragen, contacteer dan onze contactpersoon.

En u begrijpt het al: we hebben echt nood aan mensen die bereid zijn om al deze plannen te helpen realiseren. Mensen die of praktische hulp willen bieden, of onze infostand willen helpen uitbouwen/bemannen, of schrijverstalent hebben, of effectief willen toetreden tot onze communicatieploeg. Momenteel zijn we met z'n vijven, een heel fijn groepje waar we echter "nieuwelingen" met open armen zullen ontvangen.

We nodigen u dan ook graag uit op een **KENNISMAKINGSBIJEENKOMST**, of noem het een "open vergadering" op **DONDERDAG 12 SEPTEMBER** om 19.30 uur in De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 in Wilrijk.

Contactpersoon Communicatiewerkgroep:
Daniëlla Van Peel, Tel. 03/827 85 16 - e-mail:
daniëlla.van.peel@skynet.be

Hollebeek

De Hollebeek is een beekje in Wilrijk-Hoboken, dat ontstaat nabij het Klaverbladkasteel. Zij stroomt door het Schoonselhof en vormt in de woonwijk Valaar het laatste stukje natuurlijk valleigebied, een laatste restant "wildgroen", een laatste "groene" speelruimte in een verstedelijkte omgeving. Toen dit restje groen door het zoveelste woonproject werd bedreigd, heeft een wijkcomité

zich met succes hiertegen verzet. Het woonproject werd door de stad afgekeurd.

Om het belang van dit gebiedje in de stedelijke omgeving te benadrukken, plande het wijkcomité een jaarlijkse opkuis- en maaibeheerdag. Onze beheerploeg nam enthousiast aan deze dag deel, die doorging op 22 juni.

Vogeltrekweekend in Zeeland 19 en 20 oktober 2002

Gids: Luc Van Schoor 03/353 09 77
Leiding: Tuur Wuyts 03/449 99 11

Vermits Westkapelle op Walcheren tijdens het herfstverlof omwille van druk bezette hotels niet in aanmerking komt als groepsverblijfplaats, zoeken we het ondertussen vertrouwde adres op Schouwen weer op.

De 2de periode van oktober is zowat de beste periode voor dagtrek, waarbij op een morgen soms duizenden vogels de revue passeren. Het weer speelt daarbij een belangrijke rol. In 2001 (zie verslag rAntGroen nr. 1, blz. 29) was er heel wat te zien, gaande van de vinken (ook Goudvink) en piepers tot Boomleeuweriken en Sperwers. Het programma in wording voorziet weer een mooie afwisseling van ter plaatse waarnemen en wandelingen langs water- en duinkanten.

Zaterdag 19 oktober:

Trekwaarnemingen langs de monding van de Westerschelde in Vlissingen of Westkapelle. Bij minder gunstig weer vormt het natuurgebied Fort Rammekens een gunstig alternatief.

Zondag 20 oktober:

We trekken de Schouwse duinen in voor waarnemingen van zangvogels en zeetrek. Een strandwandeling en een bezoek aan de

Prunjepolder behoren tot de uitstapdoelen.

We verblijven in Hotel De Zilvermeeuw in Westenschouwen.

De prijs op basis van een tweepersoonskamer vol pension (drank bij het avondmaal inbegrepen) bedraagt 60 € te betalen vóór 19 september op PCR van Natuurpunt Zuidrandpen, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar (rekeningnummer: 000-0178083-88) met vermelding van na(a)men van de deelnemers + telefoonnummer of e-mail. Een eenpersoonskamer is mogelijk indien nog vrij. Let wel, er kunnen maximaal 20 deelnemers mee!

We vertrekken op zaterdag 19 oktober om 7.30u aan de Bist te Wilrijk met eigen vervoer (kostendelend vervoer). Wie zelf wil rijden kan dit tegelijk met de inschrijving aan de leiding melden. Wie eventueel zondagmorgen in Schouwen wil sluiten, verwittigt tijdig de leiding. We vertrekken op zondag 20 oktober 2002 terug te zijn op de Bist te Wilrijk rond 18.00u.

Aantal te wandelen km: 10 km.

Mee te brengen: picknick voor zaterdag, ochtendkijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, regenjas, bij regenweer en stevig schoeisel.

Natuurpunt verzorgt het milieuluk op Mano Mundo

Mano Mundo is uitgegroeid tot het grootste multicultureel festival binnen de provincie Antwerpen. Dit jaar waren er op zondag 12 mei ondanks het aanvankelijk bar slechte weer meer dan 60.000 bezoekers in de Schorre te Boom. Het woord festival dekt eigenlijk de lading niet. Het is een groot multicultureel feest met een wereld-doe-dorp, een Marokkaans en Afrikaans dorp, Spaanse feria, festivalweide, clubtent en een wereldmarkt. Zulk een groot evenement brengt uiteraard ook een zwaar afvalprobleem met zich mee. Daar heeft de organisator, de provincie Antwerpen, terdege rekening mee gehouden. Zo was er een verbod op losse verspreiding van folders. Eetstandjes kregen zware voorwaarden opgelegd en mochten enkel kartonnen verpakkingen gebruiken. Een wisselbekersysteem voorkwam een berg plasticafval. Voor de afval die er toch was, waren afval-eilandjes voorzien met bakken voor PMD, GFT en restafval. Om de mensen te stimuleren hun afval juist te sorteren, liep ook de ludieke Beverbrigade van OVAM rond op het terrein.

Bij natuur- en jeugdverenigingen werden vrijwilligers gevraagd om toe te zien op het juist gebruik van deze afval-eilandjes en het rein houden van het terrein. Onze afdeling ging enthousiast in op de oproep en vond 20 leden bereid mee te helpen. Gekleed in een knap Mano Mundo-

t-shirt en met een sticker van Natuurpunt (toch even als Natuurpuntploeg ons kenbaar maken!) verwezen ze de bezoekers naar de juiste afvalbak, raapten hier en daar een achteloos neergeworpen papiertje op en berispten zelfs vriendelijk, indien nodig. Afval trekt immers afval aan. Een zuivere omgeving zet aan tot een "proper" gedrag. De preventieve maatregelen door de organisatoren en de goede begeleiding door onze Natuurpunters zorgden ervoor dat het festivalterrein zuiver bleef.

Een welgemeende dank aan onze leden en onze felicitaties aan de organisatoren. De provincie bewijst dat zij van haar voortrekkersrol op gebied van leefmilieu een punt wil maken. En dank zij de inspanningen van onze afdeling mocht Natuurpunt Vlaanderen gratis een ledenwervingstand opzetten op de wereldmarkt!

Cursussen

Paddestoelencursus 2002

Reeds in het voorjaar komen ze te voorschijn, maar de grote hoeveelheid laat zich in de herfst pas bewonderen en de vele oude of toekomstige mycofielen uit onze afdeling staan al te popelen van ongeduld om het bos in te gaan en de uitdaging aan te gaan om er zoveel mogelijk te kunnen determineren.

Onze afdeling organiseert weer drie cursussen volgens onze traditionele formule met één theorieavond en een achttal wandelingen volledig gericht op het herkennen van paddestoelen in het veld in diverse biotopen. Een van deze cursussen wordt voorbehouden aan de lesgevers als kadervorming. Op de twee anderen is iedereen welkom.

Theorie

De voorbereidende, praktijkgerichte **theorieavond** is bedoeld voor de beginners, maar leerrijk voor iedereen en zal doorgaan in de IJsvogel, Legerstraat 40 te Wilrijk, op **30 augustus 2002** van 20 tot 22.30 uur. Een drankje tijdens de pauze is inbegrepen in de deelnameprijs.

Praktijk

De wandelingen (8 voor de beginners, 8 voor de gevorderden) gaan door in de Provincie Antwerpen, op zaterdagvoormiddag van 7 september tot 26 oktober voor beide groepen telkens van 9 tot 12 uur. Afspraak is telkens aan de ingang van het bezochte domein.

Na inschrijving zullen de deelnemers het volledige programma met locaties ontvangen.

Cursus "Beginners"

Deze cursus is bestemd voor alle mensen die deze boeiende wereld voor het eerst willen ontdekken of die een kleine basiskennis hebben. De cursus wordt gegeven door gidsen die reeds enkele jaren onze cursus gevolgd hebben. Er zal aandacht gegeven worden aan de families en de algemene soorten en aan de levenswijze van deze organismen.

Cursus "Gevorderden"

Deze cursus is bedoeld voor de leergierigen die er meer

van willen weten en dieper willen ingaan op het determineren in het veld. Deze cursus wordt door ervaren paddestoelengidsen gegeven.

Cursus "Kadervorming"

Deze intensieve cursus wordt gegeven door Hans Vermeulen en is voorbehouden aan de lesgevers uit onze afdeling.

Informatie bij Catherine Vandercruyssen, tel 03/288 81 07, e-mail cvdx@pandora.be, fax 03/288.81.14.

Inschrijving voor Natuurpuntleden door storting van 18 € op PR 000-0178083-88 van Natuurpunt, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "paddestoelen - beginners" of "paddestoelen - gevorderden" + uw naam en telefoonnummer. Niet-leden betalen 35 € en zijn dan automatisch lid.

Een paddestoelenweekend voor de geïnteresseerden !

Van vrijdag 27 tot en met zondag 29 september 2002.

Nog enkele plaatsen zijn er vrij voor leden die reeds een flinke basiskennis hebben en op dit intensief weekendje naar paddestoelen willen speuren. Meer info in vorige rAntGroen.

Te koop !

WENSKAARTEN

Ter gelegenheid van het Opendeurweekend in Fort 7 in november 2001 werd door onze afdeling een set wenskaarten ontworpen.

De foto's zijn genomen in ons natuurreservaat Fort 7 door mensen van onze Fortploeg.

Een set bestaat uit 4 dubbelkaarten met omslag en is bruikbaar voor elke gelegenheid.

Prijs: 2,5 €. Interesse? Even melden, a.u.b.

Voor deze aanbieding kan je contact opnemen met Luk en Ria Smets-Thys, tel. 03/289 73 66

Fort 7 - nieuws

Contactpersoon geleide natuurwandelingen: Fort 7
Tuur Wuyts, Osylei 54 2640 Mortsel Tel. 03/449 99 11

Wist je dat

* er in Fort 7 allerlei **natuurstudie-onderzoeken** lopende zijn? Mezenproject, watervogeltellingen, planten-inventarisatie, het reeds ruim gekende paddestoelensuccessie-onderzoek, vleermuizentellingen,... Informatie hieromtrent vind je geregeld in ons ledentijdschrift. In dit julinumnummer krijg je een verslag van het mezenproject en van de watervogeltellingen.

* de Educatieve werkgroep druk doende is aan de opbouw van verantwoord didactisch materiaal? De **boskoffer** is klaar dank zij de inzet van onze knappe en handige ploeg, waardoor we meerdere attributen in eigen beheer konden ontwerpen. Door een subwerkgroep wordt hard gewerkt aan **thema-lesdozen**.

* we van Fons Waeterschoot een zeer interessante les "**Methodiek van het gidsen**" kregen? Zou je graag een schriftelijke samenvatting van deze les ontvangen, neem contact op met Ria Thys, tel. 03/289 73 66

* onze bezoekers tijdens de Open Natuur.dag van 5 mei naast deelname aan de geleide **wandelingen** hun kennis over **Diersporen** konden vergroten? De tentoonstelling was prachtig en werd door Yvonne en Fons met de nodige info begeleid.

Diersporententoonstelling in de IJsvogel

* we tijdens diezelfde Open Natuur.dag onze **afdelings-infostand** hebben opgebouwd? Een van de eerste activiteiten van de Communicatie-boreling. En ... drie nieuwe leden tot gevolg.

* we nog steeds elke eerste zaterdag van de maand **bijscholingswandelingen** organiseren voor onze Fortgidsen. Vanaf september verbreden we onze horizon en zullen ook in de Hobokense Polder samen met de Whopgidsen onze kennis verruimen. Deze wandelingen staan ook open voor kandidaatgidsen in de beide gebieden. Data: 6 juli en 3 augustus (Fort 7), 7 september en 5 oktober (Hobokense Polder), telkens van 9 tot 12 u. Welkom !

* het **electriciteitsverbruik** in lokaal De IJsvogel elk jaar behoorlijk stijgt? Verhogen de tarieven drastisch? Neen, niet echt. Zijn wij wat slordig met de electriciteit, m.a.w. gedragen we ons milieu-onvriendelijk? Neen, zeker niet. Maken we alsmear meer gebruik van het lokaal voor de vergaderingen van de verschillende werkgroepen, voor de cursussen, voor publieksactiviteiten, als verzamelpunt voor de beheerswerken, m.a.w. bruist het van leven en enthousiasme in en om De IJsvogel? Ja, zeer zeker !

Mezenprojecten in Fort 7

Eindelijk de antwoorden op al jullie vragen! De regelmatige bezoekers van Fort 7 hebben de vangkooien met voedsel al zien staan. Ook merken ze het bezoek van mensen op, die er met een laddertje rondlopen. Wat gebeurt er toch op het fort? Al deze rare fenomenen kaderen in een onderzoek op de Kool- en Pimpelmees, uitgevoerd door mensen van de UIA.

Hieronder volgen hun bevindingen.
Veel leesplezier!

Gedragsonderzoek van mezen in Fort 7

De mezenpopulatie in Fort 7 werd ook dit jaar weer intens bestudeerd door twee onderzoekers (Leen Gorissen en Marjan Gorissen) van het departement gedragsbiologie van de Universitaire Instelling Antwerpen (U.I.A.). In het natuurgebied werden er 3 jaar geleden speciale nestkasten opgehangen, aangepast voor het onderzoek. Op deze manier kunnen de mezen gemakkelijk gevolgd worden zonder verstoring gedurende de verschillende stadia van het

broedseizoen. Zo beginnen mezen in maart met het bouwen van hun nest, waarvoor ze gretig gebruik maken van mos, veertjes, haartjes en zelfs van kerstversiering! Wanneer het nest af is, beginnen ze aan de eileg. Na 12 dagen broeden kippen de eitjes uit en begint het zware karwei voor de ouders: ze moeten elke dag honderden rupsen verzamelen om de honger te stillen van hun kroostrijke gezin.

Mezen doorlopen tijdens het broedseizoen dus vier verschillende stadia: de nestbouw, de eileg, de incubatie (broeden) en het voederen. Het spreekt voor zich dat de mannetjes in ieder stadium andere prioriteiten hebben. Zo is bijv. partnerbewaking het belangrijkste tijdens de eileg

Marjan Gorissen

Leen Gorissen

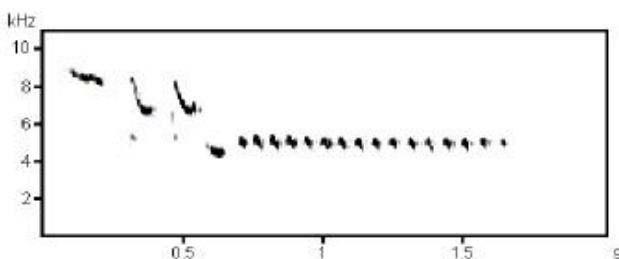
omdat hun wijfjes in deze periode vruchtbaar zijn en de mannetjes op deze manier kunnen voorkomen dat hun wijfjes vreemdgaan. Om te onderzoeken waar Pimpel- en Koolmezen hun prioriteiten leggen tijdens de verschillende stadia van het broedseizoen, werden beide soorten onderworpen aan een playbackexperiment. Tijdens zo een playbackexperiment werd er zang afgespeeld op ongeveer

1,5 m van de nestkast en werden alle gedragingen van de mezen geobserveerd. Tegelijkertijd werd de zang die de mezen produceerden, opgenomen. Bij elke bewoonde pimpel- en koolmeeskast werd er zowel koolmeeszing als pimpelmeeszing afgespeeld om na te gaan of beide soorten verschillend zouden reageren op zang van de eigen of de andere soort. Want Pimpel- en Koolmezen komen niet alleen voor in dezelfde habitats, ze broeden ook in overlappende territoria en treden in competitie voor voedsel en nestplaatsen. Bovendien zijn deze twee soorten nauw verwant en verdedigen ze hun territorium aan de hand van zang.

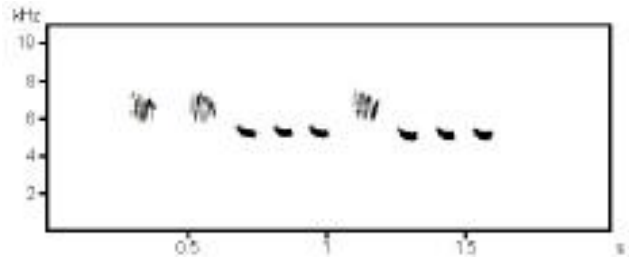
Hoewel de zangtypen van Pimpel- en Koolmezen duidelijke verschillen vertonen, zijn er toch ook heel wat overeenkomsten. Zo zingen Pimpelmezen twee soorten van zangtypen; zangtypen met triller en zangtypen zonder triller. In onderstaande figuur kan je zien dat pimpelmeeszing met triller duidelijk verschilt van koolmeeszing terwijl pimpelmeeszing zonder triller qua structuur erg op koolmeeszing lijkt. Zou pimpelmeeszing met triller en pimpelmeeszing zonder triller een verschillende functie kunnen hebben? Zouden Koolmezen moeite hebben om pimpelmeeszing zonder triller van koolmeeszing te onderscheiden? Zou de respons tijdens playback afhankelijk zijn van het stadium waarin het mezenkoppeltje zich bevindt? Op al deze vragen hopen de onderzoekers een antwoord te vinden na het uitvoeren van het playbackexperiment.

Figuur: Eén van de meest gebruikte weergaven van zang zijn de sonogrammen, waarbij de toonhoogte (kHz) wordt uitgezet ten opzichte van de tijd (s).

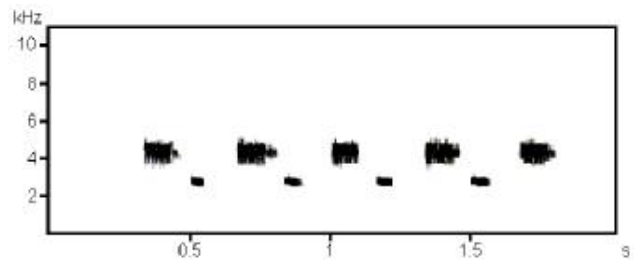
A. Pimpelmeeszing met triller

B. Pimpelmeeszing zonder triller

C. Koolmeeszing

Zang van de Pimpelmees

Leen Gorissen

In mijn doctoraatsonderzoek bestudeer ik de zang van een veelvoorkomende vogelsoort, de Pimpelmees. De meeste mensen gaan er van uit dat pimpelmezen in heel hun verspreidingsgebied (Europa, Noord-Afrika en verschillende Mediterrane eilanden) hetzelfde zingen. Dit is echter niet het geval. De repertoiregrootte, dit is het aantal zangtypen dat een individu kan zingen, verschilt beduidend tussen verschillende populaties pimpelmezen. Zo zingen pimpelmezen in Frankrijk en Corsica gemiddeld 3 verschillende zangtypen terwijl pimpelmezen uit Zuid-Spanje gemiddeld 11 zangtypen zingen. De absolute uitblinkers zijn echter de pimpelmezen op La Gomera, één van de Canarische eilanden. Hun zangrepertoire bestaat gemiddeld uit 19 verschillende zangtypen.

Anderzijds treedt er ook heel wat variatie op in de samenstelling van het zangrepertoire tussen verschillende populaties. Pimpelmeeszing kan namelijk opgesplitst worden in 2 categorieën: zangtypen met triller en zangtypen zonder triller. Zangtypen met triller bestaan slechts uit één frase en worden gekenmerkt door een serie van snel na elkaar herhaalde identieke noten op het einde van deze frase. Zangtypen zonder triller bestaan uit meerdere frasen en bezitten geen triller op het einde. Zangtypen met trillers domineren de repertoires van pimpelmezen in Noord- en Centraal-Europa terwijl deze volledig ontbreken in Noord-Afrika en de Canarische eilanden. In Corsica en Zuid-Spanje komen trillers slechts zelden voor.

In deze studie zal ik onderzoeken welke factoren verantwoordelijk zijn voor deze grote geografische variatie in pimpelmeeszing. Een eerste factor die meer in detail zal onderzocht worden is de graad van competitie tussen Kool- en Pimpelmezen. Recent heeft men namelijk ontdekt dat interspecifieke competitie (competitie tussen soorten) met Koolmezen een belangrijke invloed uitoefent op de samenstelling van het pimpelmeeszingrepertoire en

de grootte ervan. Akoestische competitie tussen beide soorten zou het gevolg kunnen zijn van een overlap in zangkenmerken tussen koolmees- en pimpelmees- zangtypen zonder triller. Derhalve zou pimpelmees- zang in gebieden met een hoge koolmees- dichtheid een selectiedruk kunnen ondergaan voor een verschuiving in zangkenmerken (het ontstaan van trillers), waardoor de soortherkenning bevoordeeld en interspecifieke agressie gereduceerd wordt. Door trillers te zingen, kunnen Pimpelmezen het probleem van mis- identificatie door Koolmezen vermijden en verkleinen ze de kans op energievergende, agressieve territoriale inter- acties met koolmezen.

Zangvariatie kan echter ook het gevolg zijn van seksuele

selectie. Zo zou de vrouwelijke voorkeur of de graad van competitie tussen pimpelmeesmannetjes geografisch kun- nen verschillen. Bij Pimpelmezen zijn er aanwijzingen dat sommige zangtypen in verschillende contexten gebruikt worden, terwijl bij het merendeel van de zangvogels met een groot repertoire, alle zangtypen dezelfde of gelijk- aardige functies blijken uit te oefenen.

In deze studie zal ik onderzoeken of de invloed van seksu- ele selectie en interspecifieke competitie verschilt tussen meerdere pimpelmeespopulaties (in België, Zuid-Spanje en Pantelleria), die opmerkelijk variëren in zang- parameters. Dit zal gebeuren door intensieve observaties, het verzamelen van gedragsmatige, hormonale en morfo- logische parameters en het uitvoeren van verschillende playbackexperimenten op het veld.

Watervogeltellingen uitgevoerd in Fort 7

Peggy Beers

Tijdens het winterhalfjaar gaan de meeste watervogelsoor- ten zich verzamelen in grote groepen en zoeken ze water- rijke gebieden op waar voedsel en rust in voldoende mate beschikbaar zijn.

Door in de winterperiode in verschillende gebieden simul- taan watervogels te tellen, krijgt men een inzicht in de aantalveranderingen van de soorten en van het relatieve belang van de individuele gebieden. Dergelijke tellingen gebeuren in heel Europa sinds 1967 en werden later uitge- breid naar delen van Afrika en Azië. De organisatie van de internationale watervogeltellingen is in handen van Wetlands International (vroeger IWRB). De belangrijkste telling vindt plaats in januari: The International Waterfowl Census. Dankzij deze gecoördineerde simultaantellingen zijn er voor de meeste watervogelsoor- ten goede cijfers beschikbaar over de totale populatie- grootte in Noordwest-Europa.

Door de Vlaamse gegevens te vergelijken met de cijfers van de totale populatie krijgen we een goed beeld van het internationale belang van onze gebieden voor watervogels. Het Instituut voor Natuurbehoud leidt dit monitoringsproject in Vlaanderen. Het Vlaamse gebied

wordt ingedeeld in 25 regio's. Fort 7 behoort tot de regio Antwerpen (regio15).

Elke winter worden er in Vlaanderen 6 tellingen uitge- voerd tijdens de periode oktober tot en met maart. Als da- tum wordt er steeds het weekend het dichtst bij de 15de van de maand genomen. Dankzij deze tellingen kunnen belangrijke pleisterplaatsen bekend worden en objectieve gegevens verzameld worden van beschermings- maatregelen in het kader van de Ramsar-conventie of de Europese Vogelrichtlijn. Een belangrijk criterium uit de Ramsar-conventie is de zgn. 1 % norm. Dit criterium ver- eist dat er regelmatig minstens 1 % van een geografische populatie van een watervogelsoort gebruik maakt van het gebied. Dit principe werd meer dan 20 jaar geleden geïntroduceerd en is nu een belangrijk en algemeen aan- vaard instrument voor het aanduiden van belangrijke vogelgebieden.

De soorten die traditioneel geteld worden tijdens deze wintertellingen behoren tot de duikers, futen, aalschol- vers, reigers, zwanen, ganzen, eenden en rallen.

soort	13 okt	18 nov	15 dec	13 jan	16 feb	17 mrt
Fuut	6	4	2	2	1	1
Aalscholver	1		1			
Blauwe Reiger	1	2	1		1	
Wilde Eend	22	42	19	20	30	3
Krakeend				4	6	16
Kuifeend				2	2	
Meerkoet				4	5	4
Waterhoen				2	3	2

Resultaten van tellingen op Fort 7

Met Ludo Benoy is de afspraak gemaakt om vanaf januari 2002 ook op Fort 8 en het Schoonselhof te gaan tellen. Deze reeks gegevens zijn dus niet volledig en worden in dit artikeltje niet weergegeven.

Hobokense Polder-nieuws

Contactpersoon geleide natuurwandelingen: Hobokense Polder
Annie Vandeweyer - Van Zwieten, Zomerdijklaan 4 2600 Hoboken Tel. 03/828 37 60

Galloways: van de Schotse Lowlands tot de Hobokense Polder

Ingrid Goovaerts

De Galloway wordt vaak beschreven als een zeer oud en oorspronkelijk ras. Het zou afstammen van een gehoornd en zwart vee dat sinds de Keltische tijd in Schotland leefde. Zijn naam zou het te danken hebben aan het woord Gallovid of Gaul wat Gallisch betekent en verwijst naar de aanwezigheid van dit volk in het uiterste zuiden van de Schotse Lowlands. In deze streek, later het Graafschap Galloway genoemd, stonden de kuddes bekend om hun lang, donker en golvend haar. Ze waren ook zeer bestendig tegen het ruwe klimaat van dit kustgebied.

Voor het midden van de 18e eeuw werd er weinig opgetekend over de Britse kuddes. Over de Galloway-runderen zijn enkel wat uitspraken bekend rond de kwaliteit van het vlees; het wordt beschreven als heerlijk, zacht, zoet en sappig. Gedurende de 18e eeuw werden de kuddes dan ook in grote getale naar het zuiden gedreven en verkocht aan Engelse boeren. De dieren werden vetgemest op Engels gras en verhandeld op de Londense Smithfield markt. Door de fokkers werden ze geselecteerd op hun hoornloosheid: de drijvers gaven daar de voorkeur aan omwille van de gemakkelijkere omgang. Vanaf 1780 gebeurde de selectie op de vleestypische eigenschappen.

Tegen het midden van de 19e eeuw komt er een einde aan de drijfvochten. Het vleesvee wordt terug de heuvels ingestuurd en men stapt in Engeland over op melkvee. In 1851 brandt het Highland Agricultural Museum in Edinburgh af met een vernietiging van stambomen en oude documenten, van o.a. de Galloways, als gevolg. Een nieuwe registratie gebeurt in het Polled Herdbook; er zouden echter maar weinig Galloway-fokkers aan deelnemen. In 1877 start de Galloway Cattle Society of Great-Britain met een eigen registratie. In Groot-Brittannië stonden in 1991 300 stieren en 8000 koeien geregistreerd. Oorspronkelijk werden enkel de zwarte dieren geregistreerd. In 1951 wordt

ook de Dun Galloway (een vaalgrijze variant) opgenomen. De andere kleurvarianten worden nog later erkend en geregistreerd.

Als meest visuele eigenschap komt het lang en golvend haar naar voor. De ruwe buitenvacht en zachtere binnenvacht vormen een ideale bescherming tegen wind en regen. Omwille van deze isolerende vacht is de vetlaag van het dier minder dik. Opvallend is dat ook de oorschelpen voorzien zijn van lange haren.

De zwarte Galloway is waarschijnlijk het meest bekend. De andere kleurvarianten, vaalgrijs, rood, wit (vaak met donkere pigmenten rond de ogen, neus, oren, tepels) en gestreept (zwart, vaalgrijs of rood met een witte band rond het midden), zouden er echter ook altijd geweest zijn. De hoornloosheid wordt beschreven als een erfelijke, dominante eigenschap die spontaan kan optreden bij vrijwel alle gehoornde runderrassen. Zoals reeds vermeld, werd er in de 18e eeuw door fokkers geselecteerd op hoornloosheid.

Het gewicht van een koe varieert tussen 450 en 590 kg. De schofthoogte bedraagt gemiddeld 120 cm. Bij een stier kan dit oplopen van 600 tot 900 kg. bij een gemiddelde schofthoogte van 135 cm.

Een Galloway is vanaf 1,5 jaar geslachtsrijp. Een koe krijgt haar eerste kalf meestal vanaf 2,5 jaar. De dracht duurt 9 maanden en het kalveren (meestal van 1 kalf) gebeurt vrij gemakkelijk. De kalfjes zijn gehard, sterk en vitaal en wegen 25 à 30 kg. Een Gallowaykoe geeft niet zo veel melk als de huiskoe maar de melk zou zeer voedzaam zijn. Het kalf drinkt het eerste half jaar bij de moeder en eet na een jaar enkel nog gras. Een koe baart zo'n 10 tot 12 kalveren.

Het graasgedrag van Galloways is zeer verscheiden. Ze eten zowel (groffe) grassen als bramen, takken, twijgen,...Het is ook opvallend dat ze vaak eten wat door andere kuddes werd vermeden. Bijvoederen is niet nodig. Hun gedwee karakter wordt als zeer waardevol ervaren. Zelden wordt een razende of lastige stier aangetroffen. Toch worden ze als zeer moedig omschreven. Het is bekend dat zij in groep krachtig kunnen reageren wanneer hun rust wordt verstoord door bijv. wilde dieren of honden. Ook hun zelfredzaamheid en acclimatisatievermogen wordt erg op prijs gesteld.

Meer en meer worden Galloways ingezet in het natuurbeheer.

In vroegere tijden vormden grote en kleine grazers het landschap. Vele van deze wilde grazers zijn in onze streken echter uitgestorven. Ter vervanging worden nu runderrassen uitgezet die nauw verwant zijn aan hun wilde voorouders. De Galloway is een rund met veel pri-

mitieve kenmerken. Het is een sociaal dier dat in kuddeverband leeft en in kleine groepjes kan losgelaten worden in natuurgebieden. Het is zeer goed aangepast aan het leven buiten en vraagt weinig zorg. Zo heeft het geen hulp nodig bij het kalveren, dient het niet gemolken te worden en vindt het voldoende voedsel waardoor bijvoederen niet noodzakelijk is. Doordat het niet enkel grassen eet en sommige delen meer of minder begraast neemt de diversiteit van het landschap toe. Zijn vriendelijk, en rustig karakter is ideaal in natuurgebieden met een hoog bezoekersaantal.

Toch nog dit. Ondanks het zeer zachtvaardig karakter zijn deze dieren niet tam en kunnen ze niet vergeleken worden

met de koeien die we kennen van op de boerderij. Het is ook belangrijk dat de dieren hun zelfredzaamheid behouden en niet afhankelijk worden van de mens. Er wordt dan ook gevraagd de dieren met rust te laten, er niet naar toe te lopen en ze niet te voeren. Ook de hond blijft het best aan de leiband.

Bronvermelding: Felius, M. (1995,1996). Rundvee. Rassen van de wereld, Misset Uitgeverij, Doetinchem, NL: 35,48-51.

<http://www.ansi.okstate.edu/breeds/cattle/GALLOW/> (28/10/01)

<http://www.wnf.nl> (23/04/02)

Gallowayrunderen houden het vandalisme in de Hobokense Polder, voorlopig, nog niet tegen

Ingrid Goovaerts

Op het einde van het artikel in de vorige rAntGroen over vandalisme in de Hobokense Polder werden twee mogelijkheden geopperd: ofwel zouden paarden en koeien rustig binnen de omheining van de Graspolder grazen ofwel zouden een aantal mensen met de handen in het haar zitten op zoek naar nieuwe oplossingen voor het vandalisme-probleem. Op dit moment moeten we vaststellen dat het een combinatie van de twee factoren is geworden. We schetsen even het verloop van de laatste weken.

Tijdens de week van 25/3/02 wordt, door de sociale werkplaats van Natuurpunt, met de langverwachte herstelling van de omheining gestart. Een aantal nieuwe palen worden gestoken en de prikkeldraad wordt terug bevestigd. Het gedeelte van het raster dat diep in het water staat en wat moeilijker bereikbaar is, wordt als laatste aangepakt. De herstelling van de schrikdraad (en dus ook de komst van de Konikpaarden) wordt uitgesteld; eerst even afwachten hoe de rustige en zachtvaardige Galloways het stellen in de Nieuwe Graspolder. Op 29/3/02 is de omheining volledig af. Bij navraag blijkt dat de dieren op veterinaire controle zijn en in de loop van de volgende week zullen toekomen.

Uit voorzorg werd er toch reeds gestart met de controle van het raster; niet zozeer om op heterdaad te betrappen dan wel om onze aanwezigheid te tonen. Gezien de sociale controle overdag redelijk groot is, trachten vrijwilligers vooral bij zonsopgang en zonsondergang een oogje in het zeil te houden. Dit leidde soms tot grappige situaties. Danny zorgde voor een primeur door op zijn eerste nachtwake in te dommelen op zijn observatiepost. En een ijverig controlerende Luk en Ria kwamen een al even ijverig controlerende Wim en Ingrid tegen in het donker zonder een teken van herkenning. Argwanend volgden beide koppels elkaars route op om dan uiteindelijk aan elkaar te vragen of men soms tot een natuurvereniging behoorde! Deze confrontatie leidde tot een georganiseerde planning van de controle, eenvoudig realiseerbaar dankzij het elektronisch postverkeer.

Op 2/4/02 stonden er dan, toch nog onverwacht, 5 Galloways in de Nieuwe Graspolder! Het zijn 5 ossen,

overgebracht van de Natuurpuntboerderij in Mechelen. De dieren lijken zich vrij snel aan te passen aan hun nieuwe omgeving en grazen onverstoord. Opvallend is de snelheid waarmee ze zich, in kuddeverband, verplaatsen; op zeer korte tijd vonden we in heel het afgespannen gebied hun sporen terug. Het nieuws van hun aankomst verspreidde zich als een lopend vuurtje. Vele wandelaars komen eens poolshoogte nemen en de reacties zijn zeer positief. Ook de sociale controle loopt; spontaan worden we aangesproken en opgebeld door sympathisanten die mee het raster controleren en de dieren observeren. De dieren zelf lijken zich aan deze belangstelling niet te storen.

Nauwelijks twee dagen later, op 4/4/02, komt de eerste melding van vandalisme aan het raster binnen. Aan de oude Schelgedijk is de draad inderdaad op 1 plaats doorgesneden. Het duurt even voor de juiste contactpersonen bereikt worden. De politie wordt opgebeld voor de aangifte en de sociale werkplaats voor de herstelling. Beiden komen ter plaatse en de draad kan vrij snel hersteld worden. Voor de controleurs wordt een stappenplan opgesteld zodat efficiënt kan gereageerd worden bij vaststelling van de schade.

Dit scenario zal zich nog enkele malen herhalen. Immers ook op 8/4/02, 14/4/02, 25/4/02 en 6/5/02 wordt vernietiging van de draad vastgesteld. Meestal beperkt de schade zich tot 1 à 2 plaatsen en het is voornamelijk de kant van de Schelde die gevisieerd wordt. Ook het informatiebordje aan de kraal wordt nog steeds vernietigd en verwijderd. We zitten dus inderdaad nog een beetje met de handen in het haar.

Ondertussen lijken de vrijwillige draadcontroleurs hun taak uit te breiden. Tijdens de ochtend- en avondexcursies worden vlijtig vogelwaarnemingen genoteerd en nadien rondgestuurd. Vaak zijn het de eerste waarnemingen van het jaar in het gebied. Hier volgt een beperkte opsomming: Rietzanger, Koekoek, Grasmus, Sprinkhaanzanger, Buizerd, Tortelduif, Zwartkop, Watersnip, Blauwborst, Nachtegaal, Wielewaal, Kleine Karekiet, Tuinfluit, Bruine Kiekendief. Ook even aandacht voor een aantal bijzonderheden. Zo werd de Ransuil tijdens de avondwandelingen regelmatig gehoord en gezien, werd er een

koppel Bunzing opgemerkt en een Paapje waargenomen!

Een minder aangename waarneming betreft één van de runderen. Van in het begin werden kleine gezwollen/wrat-ten (?) opgemerkt aan zijn snuit. Het dier leek er oorspronkelijk niet veel last van te hebben. Het blijft ook bij de groep en bewaart zijn eetlust. Echter met de omvang van de gezwollen neemt ook de jeuk zichtbaar toe. Het zich schuren aan bomen en takken leidt soms tot kleine, bloedende wonden.

De boerderij in Mechelen is ondertussen verwittigd en weldra zal beslist worden of het dier tijdelijk terugkeert.

Tot nu toe konden we bij de vaststelling van de vernietiging van het raster onmiddellijk beroep doen op de sociale werkploeg voor het herstel. Gezien hun hulp, spijtig genoeg, vrij regelmatig nodig blijkt (en ook niet kosteloos is) werd afgesproken aan een aantal vrijwilligers het herstel van de draad aan te leren. Op zaterdag 4/5/02 bracht Koen Vanagtmael, de ploegleider van de sociale werkplaats, ons de knepen van het vak bij. Met behulp van eenvoudig materiaal kan een voorlopige herstelling moeiteloos uitgevoerd worden. Diezelfde dag hielden we ook een kleine opruimactie langs het raster aan de Scheldebijk. Een tiental zakken vuil werden opgehaald.

Ondanks de aanhoudende, kleine, vernietigingen van het raster overheersen toch de positieve reacties op dit begrazingsproject. Het blijft fascinerend de dieren onverwacht tegen te komen op een wandeling en van op een af-

stand te observeren. Met de sociale controle nemen ook de sociale contacten toe in het gebied; de dieren zijn vaak het gespreksonderwerp van een spontaan babbeltje.

Koen Vanagtmael van Natuurpunt leert onze leden hoe ze zelf de afspanningsdraad kunnen herstellen. Hier zie je het aanspannen van de draad met eenvoudig gereedschap.

Graag bedanken wij hier ook alle vrijwilligers en sympathisanten voor hun inzet van de laatste weken! Het is aangenaam te weten dat het project ondersteund wordt en dat velen bereid zijn hiertoe een steentje bij te dragen. Laten we ondertussen hopen dat het vandalisme over zijn hoogtepunt heen is zodat we in de toekomst ook de Konikpaarden kunnen verwelkomen!

Resultaten van de paddenoverzet 2002

Ook dit jaar werd er een paddenoverzet op touw gezet. (Terry en Jeannine)

Er waren vele vrijwilligers die zich gemeld hadden om te helpen om deze dieren veilig te laten oversteken (in totaal 24 mensen).

De eerste dieren werden al gevonden op 12 februari tijdens een vrij zachte weersperiode.

Nadien volgde een vrij lange, koudere periode waardoor

de "piek" op zich liet wachten.

Uiteindelijk was hij er toch op 12 maart met 60 dieren waarvan 54 levend en 6 dood. Een goed resultaat door een goed team.

In totaal werden 92 padden, 28 kikkers en 4 salamanders levend overgezet.

Voor 36 padden en 8 kikkers kwam onze hulp jammer genoeg te laat.

	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02
Levend	369	453	488	122	443	145	125	150	191	242	124
Dood	79	81	108	46	53	23	14	34	33	85	44
Totaal	448	534	596	168	496	168	139	184	224	327	168

Een overzicht van de laatste 11 jaar paddenoverzetacties:

Schoeneninzamelingsactie

Vorig jaar werd er melding gemaakt dat schoenenketen Torfs een inzamelingsactie voor oude schoenen gestart was. Over heel het Vlaamse land is er een totaal voor ongeveer 8.670,72 euro (of 349.776Bfr) binnen gehaald. Ten voordele van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, kern Hoboken, heeft "schoenenketen Torfs" van de Abdijstraat voor een bedrag van 272.75 euro of (11.003Bfr.) binnengebracht. De opbrengst van deze inzamelingsactie gaat naar het financieren van het begrazingsproject. Langs deze weg wil ik iedereen bedanken die oude schoe-

nen heeft binnengebracht en zeker "schoenen Torfs" van de Abdijstraat 22 en de drie scholen die voor ons hebben ingezameld (**GVB Neerland (Wilrijk)**, **OLVE College (Edegem)**, en de **Gemeentelijke basisschool (Hemiksem)**).

Als dank krijgen deze drie scholen en de personeelsleden van "Schoenen Torfs Abdijstraat" een wandeling aangeboden in het natuurgebied Hobokense Polder.

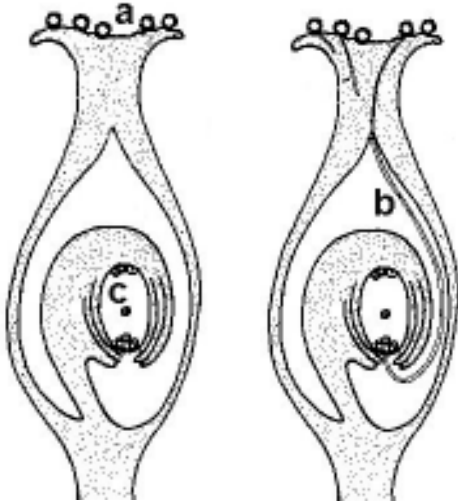
Danny

Educatief

Vruchten en zaden

Herman Snoeck

Er zijn plantensoorten (bv. Paardebloem) waar de vruchten en zaden zonder bevruchting (parthenogenetisch) ontstaan, maar bij de meeste zaadplanten is er geen vruchtvorming zonder bevruchting.

Bestuiving: stuifmeelkorrels (a) komen terecht op de stempel van een bloem van dezelfde soort. In zeldzame gevallen geldt dit ook wanneer beide plantensoorten nauw verwant zijn, waardoor bastaarden kunnen ontstaan bv. bij *Primula*-soorten.

Na de bestuiving groeit uit een stuifmeelkorrel een stuifmeelbuis (b) naar een zaadbeginsel (c) toe.

Bevruchting: het versmelten van de kernen van de stuifmeelbuis met de kernen in een zaadbeginsel.

Na de bevruchting van de zaadbeginsels groeit het vruchtbeginsel uit tot een vrucht. De bevruchte zaadbeginsels groeien uit tot zaden.

Alle bloemdelen zijn eigenlijk vervormde bladeren. Bij tulpen komt de overgang van blad naar bloemdeel nogal eens voor.

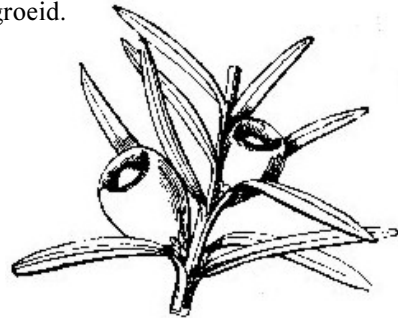
De vrouwelijke voortplantingsorganen van de zaadplant worden gevormd uit een of meerdere **vruchtbladen**. Die vruchtbladen dragen aan hun rand een of meerdere **zaadbeginsels**.

Naaktzadigen

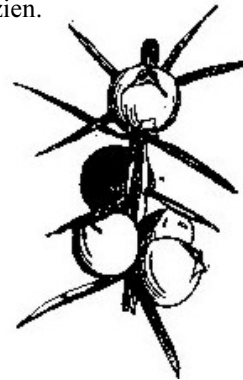
Bij de naaktzadigen (*Pinophyta* of *Gymnospermae*) liggen de zaadbeginsels vrij (naakt) op een vruchtblad, vandaar de naam.

Bij de Japanse Notenboom (*Ginkgo biloba*) groeit een van de twee zaadbeginsels niet uit. Uit het ander zaadbeginsel ontstaat een zaad dat omgeven is door een vlezig geworden zaadbeginselvlies. Al lijkt dit op een pruimpje, toch is dit geen vrucht want het vruchtblad is niet uitgegroeid.

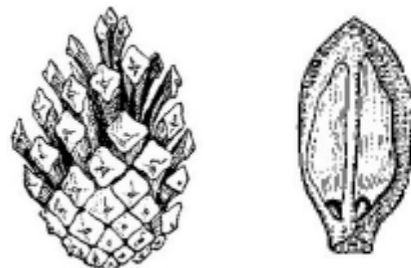
Bij de Venijnboom (*Taxus baccata*) is er slechts één zaadbeginsel, dat op het vruchtblad zit met een soort 'navelstreng'. Het zaadbeginsel groeit uit tot een groen zaad, de 'navelstreng' tot de vlezige rode zaadmantel. Al lijkt het op een bes, toch is dit geen vrucht want het vruchtblad is niet uitgegroeid.

Bij de Jeneverbes (*Juniperus communis*) groeien de vruchtbladen uit tot een vlezig paars kegeltje. Dit kegeltje lijkt op een bes, maar door de loop zijn de schubben van het kegeltje te zien.

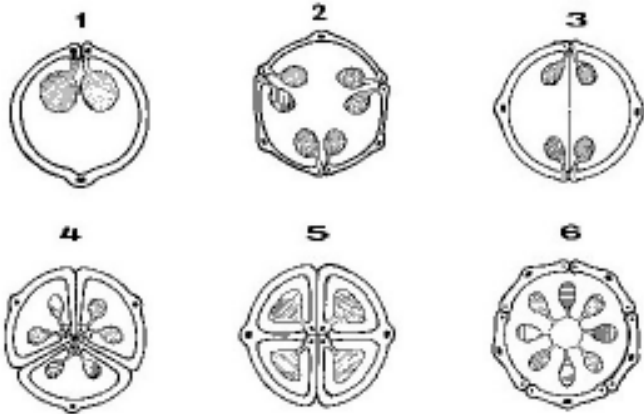

Bij de andere kegeldragers (*Coniferae*) (den, spar, Lork, Levensboom, Ceder...) groeien de vruchtbladen uit tot de verhoutte kegelschubben van de kegel. Op elke kegelschub groeien twee gevleugelde zaden uit de zaadbeginsels. De kegel is dus een vrucht, waarin de naakte zaden zitten.

Bedektzadigen

Bij de bedektzadigen (*Magnoliophyta* of *Angiospermae*) vergroeien een of meerdere vruchtbladen tot een **stamper**, waarbij een of meer **zaadbeginsels** in een **vruchtbeginsel** zitten.

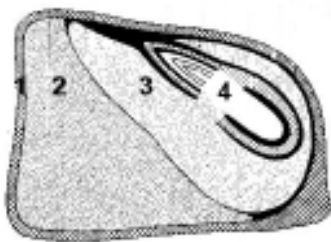
Schematische doorsneden van enkele vruchtbeginsels

- 1 Eenhokkig uit één vruchtblad bv. erwt
- 2 Eenhokkig uit 3 vruchtbladen bv. viooltje
- 3 Tweehokkig uit twee vruchtbladen met vals tussenschot bv. muurbloem
- 4 Driehokkig uit drie vruchtbladen bv. tulp
- 5 Vierhokkig uit twee vruchtbladen, eerst tweehokkig en dan met vals tussenschot bv. dovenetel
- 6 Eenhokkig uit vijf vruchtbladen met centrale zaadlijst bv. sleutelbloem

Soorten vruchten

Droge, niet openspringende, eenzadige vruchten

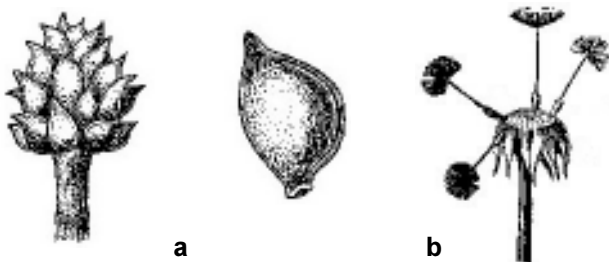
Graanvrucht: vruchtwand en zaadhuid zijn vergroeid bv. granen, grassen. Graankorrels en maïskorrels zijn dus vruchten!

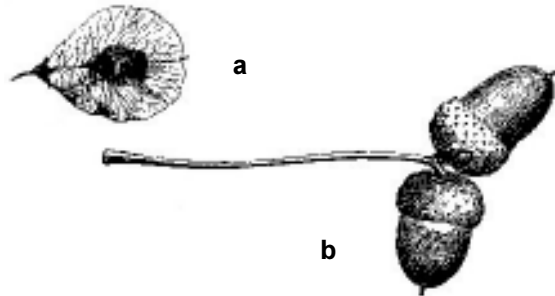
Lengtedoorsnede door maïskorrel (schematisch)

- 1 Vergroeide zaadhuid en vruchtwand
- 2 Reservevoedsel
- 3 Schildje = zaadlob
- 4 Kiemplantje

Dopvrucht: soepele vruchtwand en zaadhuid zijn niet vergroeid bv. Boterbloem (a), Anemoon, Zonnebloem, Paardbloem (b). Het pluis dat de vruchtjes van de Paardbloem doet zweven, ontstaat uit de kelkblaadjes.

Nootje: hardere vruchtwand en zaadhuid zijn niet vergroeid bv. eikel (b - in bekervormig napje van veel verhoude schutbladeren), beukenootje (in napje van 4 verhoude schutbladeren), tamme kastanje (in stekelig napje - bolster - van 4 vervormde schutbladeren), hazelnoot (met uitgegroeide schutbladeren), de gevleugelde noten van Iep (a), Es en Berk.

Droge eenzadige splitvruchten

Splitvruchten bestaan uit eenzadige hokjes die bij rijpheid van elkaar loslaten, maar niet openspringen.

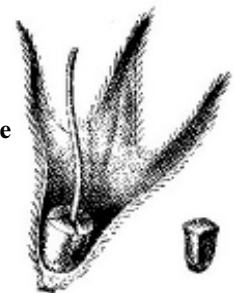
Dubbele dopvrucht of tweekotige splitvrucht bv. bij de schermbloemenfamilie (b), Kleefkruid, gevleugelde hangvrucht bij Esdoorn (a)

Drievoudige dopvrucht bv. Oostindische Kers

Viervoudige dopvrucht of viernotige splitvrucht bv. bij de lipbloemenfamilie

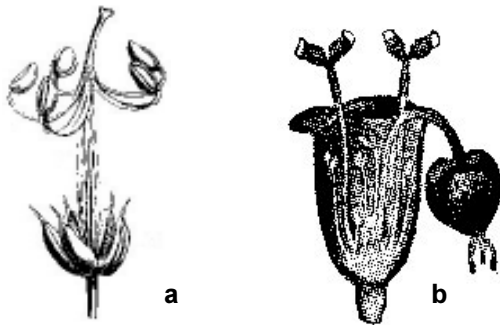

Veelvoudige dopvrucht of veelnotige splitvrucht bv. Kaasjeskruid

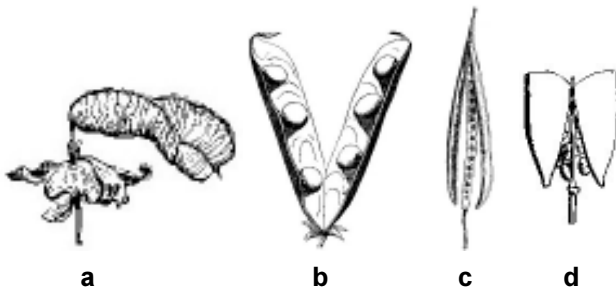
Droge eenzadige kluisvruchten

Kluisvruchten bestaan uit eenzadige hokjes die bij rijpheid van elkaar lossen en openspringen.

Vijfkluiszige vrucht bv. Ooievaarsbek (a) en **driekluiszige vrucht** bv. Wolfsmelk (b)

Droge meerzadige vruchten

Kokervrucht: éénbladige, meerzadige vrucht die langs de buiknaad openspringt bv. Winteraconiet (a), Dotterbloem, Ridderspoor.

Peul: éénbladige, meerzadige vrucht die langs de buiknaad en de rugnaad openspringt bv. erwt (b).

Hauw: $l > 1,5 \times b$, tweebbladige vrucht, vruchtbladeren aan de randen vergroeid, zaadlijsten wandstandig. Tweehokkig door vals tussenschot. Openspringend met twee kleppen bv. Raapzaad (c).

Hauwtje: als hauw maar $l = b$ bv. Herderstasje, Judaspenning (d).

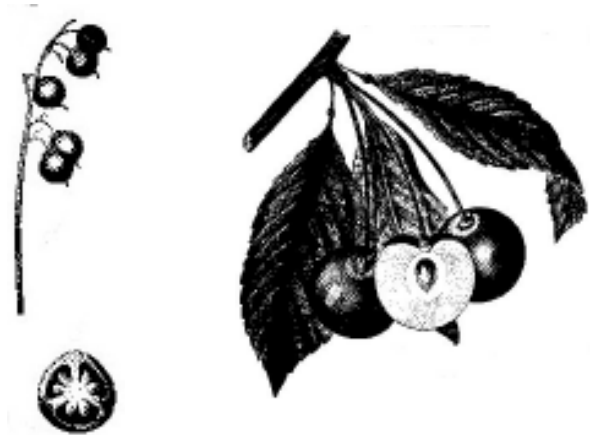
(Ware) **doosvrucht:** meerzadige, droge openspringende vrucht die geen kokervrucht, peul of hauw is; openspringend met spleten (orchideeën), tanden (anjelier), kleppen (tulp), deksel (guichelheil) of met poriën (papaver). De paardekastanje vormt ook doosvruchten: de bolster

ontstaat uit de vruchtbladen, de (wilde) kastanjes zijn zaden.

Ook de wilgen vormen doosvruchtjes, waaruit zaadjes met zaadpluis vrijkomen als ze openspringen.

Bij het wilgenroosje laat de vierkleppige doosvrucht zaadjes met zaadpluis vrij.

Vlezige vruchten

Bes: zaden vrij in het vruchtvlees bv. Lelietje-van-dalen, Aalbes, Tomaat.

Steenvrucht: zaden omgeven door een steenharde wand bv. Kers, Vlier, Kokosnoot (met vezelige bolster), Okkernoot (walnoot met vlezige bolster). Een Framboos en een Braambes bestaan uit veel steenvruchtjes bij elkaar.

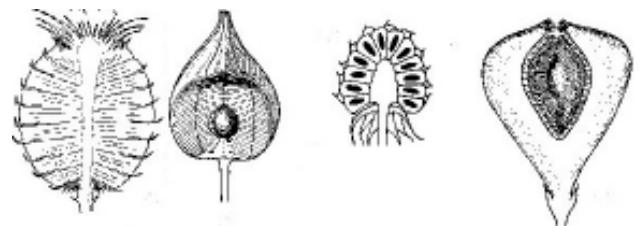

Citrusvrucht bv. citroen, sinaasappel

Komkommervrucht bv. meloen, pompoen, kalebas.

Schijnvruchten

Wanneer nog andere plantendelen mee de 'vrucht' vormen ontstaat een **schijnvrucht**.

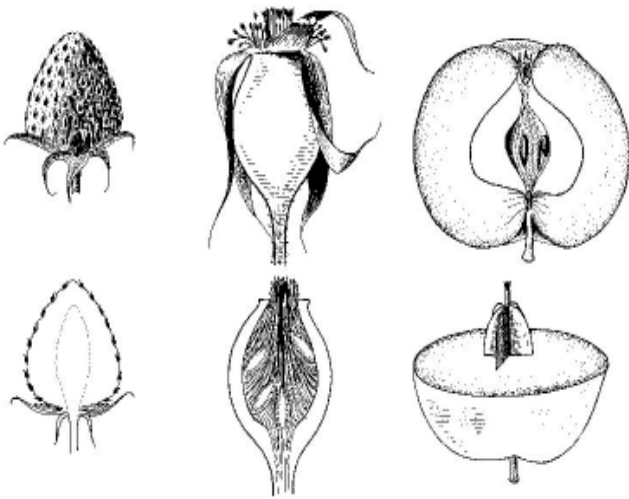

Ananas: de hoofdas, de schutbladeren en de bloembodems van een bloemgestel groeien samen tot een vlezige schijnvrucht.

Jodenkers: de kelk groeit rond de rode bes binnenin.

Moerbei: de bloemdekbladen van het stamperkatje worden vlezig rond elk vruchtje.

Vijg: de gemeenschappelijke bloembodem groeit rond de vruchtjes.

Aardbei: de bloembodem wordt vlezig, de dopvruchtjes liggen er op.
 Rozenbottel: de bloembodem groeit rond de dopvruchtjes.
 Appel: het 'vruchtvlies' ontstond uit de bloembodem, het klokhuis uit de vruchtbladen, de appelpitjes zijn zaden.

En verder...

* Een elzenprop bestaat uit verhoutte delen van het vrouwelijke elzenkatje, de elzenvruchtjes zijn gevleugelde

- nootjes die tussen de schubben zitten.
- * Vruchtvlugeltjes aan de vruchtjes van Es, Iep, Esdoorn, Els, Haagbeuk.
- * Zaadvleugeltjes aan de zaden van Sering, Gladiool, den en spar.
- * Schutbladvlugeltjes aan de vruchtjes van linde en hop.
- * Vruchtpluis aan de vruchtjes van Lisodode, Paardbloem, distel, Bosrank.
- * Zaadpluis aan de zaden van populieren, wilgen, wilgenroosje, Basterdwederik.
- * Het kleinste zaad (Muggenorchis - *Gymnadenia* sp.) heeft een massa van 0,000 008 gram
- * Het grootste zaad (Dubbelkokos - *Lodoicea seychellarum*) heeft samen met de vruchtschaal een massa van 25 kg.

Geraadpleegde werken

Moderne plantkunde - Bossier, Brat et al. - Van In - Lier (1968)
 Beknopt leerboek der plantkunde (delen 1 en 2) - De Gaay Fortman et al. - Wolters - Groningen (1949, 1952)
 Plantkunde voor de lagere klassen - Ijsseling en Scheygrond - Thieme-Zutphen (1955)
 Evolution en sexualité des plantes - Jean-Marie Pelt - Horizons de France (1970)

**Een opwarmertje voor de afdelingsactiviteit van 15 september !
 Gestippelde geluksbrengers of genadeloze veelvraten?**

Tim Adriaens en Jeroen Speybroeck

Met hun halfbolvormige lichaam en hun bontgekleurde stippelkleed, behoren lieveheersbeestjes (pimpampoentjes, hemelbeestjes,...) ongetwijfeld tot de populairste en meest bekende viezebeestjes. Ze zijn erg aaibaar, meestal fel gekleurd en gezegend met een imago van geluk en voorspoed. Zo zou een vrijgelaten lieveheersbeestje naar je toekomstige geliefde vliegen... De sympathieke kevertjes genieten bovendien een stevige reputatie op vlak van blad- en schildluisbestrijding. Desondanks is over hun verspreiding en ecologie in onze contreien weinig bekend. In Wallonië loopt het Lieveheersbeestjesproject al een tijdje als een trein. Vlaanderen staat geboekstaafd als één van de onderbemonsterde regio's. Alle hens aan dek dus voor een Vlaams inhaalmanoeuvre!

Een imago van geluk en voorspoed

Lieveheersbeestjes genieten een goede reputatie. Een tandheelkundig recept uit 1560 vermeldt dat kiespijn ogenblikkelijk verdwijnt wanneer een uitgeperst lieveheersbeestje op de rotte kies wordt gelegd. In de volksmond heeft dit kevertje verschillende namen meegekregen: Pimpampoentje, Pimpaljoentje, Bontekoetje, Gelukskever, Hemelkoetje, Heiligenkever, Kogelkever, Mariakever, Mariapaard, Onzelieveheersbeestje, Zonnekever. De Germanen waren al begonnen met de verering van dit beestje. Ze noemden het "Freyafugle" (vogel van Freya, de Germaanse godin van de vruchtbaarheid). Later adopteerden de Christenen dit heidens insect en gaven het zijn huidige naam met een religieus tintje. Ook in het buitenland bleef de religieuze annotatie bewaard in de naamgeving. Fransen kennen het onder de naam "Bêtes du Bon Dieu", in Duitsland heet het "Herrgotts Käferchen" of "Marien Käferchen" en onze westerburen noemen het Ladybirds of Ladybeetles.

Lieveheersbeestjes gesitueerd

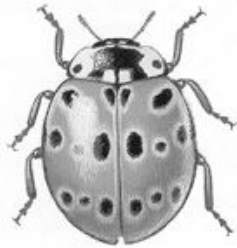

Zevenstippelig lieveheersbeestje (*Coccinella septempunctata*)

De familie van de lieveheersbeestjes (Coccinellidae) behoort tot de grootste insectenorde van de wereld: de kevers (Coleoptera). Deze orde, waartoe bvb. ook snuitkevers, boktorren, bladhaantjes en loopkevers behoren, wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van harde dekschilden. Dit zijn in feite omgevormde voorvleugels. Lieveheersbeestjes hebben doorgaans een gedrongen, rond tot langwerpige lichaam. Zij zijn makkelijk te onderscheiden van gelijkende keverfamilies (bvb. bladhaantjes) aan de bijlvormige kaaktasters en de knotsvormig verdikte antennes. De familie Coccinellidae telt ongeveer 60 soorten in ons land. Iets meer dan de helft daarvan zijn in het veld

determineerbaar, het betreft de subfamilies Echte lieveheersbeestjes (Coccinellinae, 29 soorten), de Breedkoplieveheersbeestjes (Chilocorinae, 5 soorten) en de Blad-etende lieveheersbeestjes (Epilachninae, 2 soorten). De Dwergkapoentjes (Scymninae, 20 soorten) en Nepkapoentjes (Coccidulinae, 4 soorten) zijn te klein om makkelijk op naam te brengen en worden in het kader van dit project dan ook niet behandeld.

Ei, larve, pop ... kever !

Oogvlek lieveheersbeestje
(*Anatis ocellata*)

Zoals alle kevers, hebben lieveheersbeestjes een volledige gedaanteverwisseling. Zij doorlopen in hun levensgeschiedenis vier verschillende stadia: het eitje, de larve, de pop en de volwassen kever (holometabool). Lieveheersbeestjes overwinteren als volwassen kever in groepjes in een lethargische toestand, diapauze genoemd. In deze toestand zijn

zij bestand tegen de vrieskou. Sommige soorten kruipen dan weg achter schors, onder bladeren, in holle stengels en zoals bekend vaak ook in huizen. In het voorjaar komen de dieren weer buiten, paren en leggen eitjes.

Veelzijdige veelvraten

Lieveheersbeestjes staan algemeen bekend als bladluiseters. De meeste lieveheersbeestjes (alsook de larven) eten iedere bladluis die ze tegen het lijf lopen. Op die manier krijgen ze een gevarieerd menu van verschillende prooi-soorten voorgeschoteld. Andere beestjes, zoals de soorten van heidegebieden, zijn specialisten en lusten slechts één bepaalde soort bladluis. Om het tot volwassen kever te schoppen, moet een larve tot zeshonderd bladluizen verorberen (Bos 1999). Volwassen dieren eten zo'n drieduizend bladluizen per maand. Sommige luizen verdedigen zich door een kleverige stof af te scheiden waardoor de kaken van het lieveheersbeestje op elkaar blijven kleven (Majerus & Kearns 1989). Terwijl het kevertje de bek schoonmaakt, kiest de luis het hazenpad. Andere luizen verspreiden bij de aanval een signaalstof waarmee ze hun soortgenoten waarschuwen (Majerus 1994). Voor de luis in kwestie is het dan meestal al te laat ...

Insecten die aan planten zuigen, waaronder bladluizen, scheiden overtollige suikers uit. Deze kleverige vloeistof staat bekend als honingdauw en blijft op de plant achter. Een aantal soorten lieveheersbeestjes, zoals het bekende citroengele 22-stippelig Lieveheersbeestje (*Psyllobora 22-punctata*) en het Meeldauwlieveheersbeestje (*Halyzia 16-guttata*) leven uitsluitend van schimmels. Deze schimmels heten meeldauwschimmels en zijn op vele planten aan te treffen. Erg bekend zijn de zwarte meeldauwvlekken op de bladeren van esdoorns. Omdat meeldauwschimmels slechts groeien als er voldoende honingdauw voorhanden is, verschijnen schimmel-etende lieveheersbeestjes meestal pas in mei.

Naast bladluizen- en meeldauweters komen in Vlaanderen

ook planten-etende lieveheersbeestjes voor, waaronder het zeldzame Heggenranklieveheersbeestje (*Epilachna argus*) dat zoals zijn naam doet vermoeden enkele op Heggenrank voorkomt.

In de verdediging

Met hun bonte, felgekleurde dekschilden laten lieveheersbeestjes zich kennen als weinig smakelijke prooidieren. Wanneer ze toch worden belaagd, trekken ze kop en poten in en houden zich schijn dood. Als ze worden vastgegrepen kunnen ze een bittere, oranjegele en sterk geurende lichaamsvloeistof uit hun pootgewrichten persen. Dit verschijnsel heet "reflexbloeden". Vaak komt het tot schermutselingen tussen lieveheersbeestjes en mieren, beiden op hun manier aangewezen op bladluizen als voedselbron. Een lieveheersbeestje dat in de buurt van een bladluizenkolonie komt wordt vaak aangevallen door mieren. De kever blijft dan voor dood liggen, vertrouwend op de bescherming van zijn verharde dekschilden.

Goede indicatoren ?

De vier algemeenste soorten lieveheersbeestjes kunnen zowat overal gevonden worden. Daartoe behoren de overbekende Zevenstippelig (*Coccinella septempunctata*) en het Tweestippelig Lieveheersbeestje (*Adalia bipunctata*). Andere soorten

Tweestippelig Lieveheersbeestje
(*Adalia bipunctata*)

stellen echter specifieke eisen aan hun leefomgeving. Een aantal soorten komen uitsluitend op naaldbomen voor, waaronder het fraaie Oogvlek lieveheersbeestje (*Anatis ocellata*). Het Zestienpunt lieveheersbeestje (*Tytthaspis 16-punctata*) wordt samen met andere soorten vooral gevonden op droge graslanden, bermen of langs spoorwegen. Tot de meest zeldzame soorten behoren de lieveheersbeestjes van vochtige schrale habitats en van heidegebieden. De vondst van het zeer zeldzame Dertienstippelig Lieveheersbeestje (*Hippodamia 13-*

Zestienpunt lieveheersbeestje
(*Tytthaspis 16-punctata*)

punctata) in een dottergrasland in het natuurreservaat Bourgoyen-Ossemeersen (Gent) is alvast hoopgevend. Het prachtige Hiërogliefen lieveheersbeestje (*Coccinella hieroglyphica*) is een indicator voor kwaliteitsvolle droge heidegebieden.

Houd de mier te vriend!

Het zeldzame Schitterend Lieveheersbeestje (*Coccinella magnifica*) is een beetje een apart geval. Populaties van deze sterk op het Zevenstippelig Lieveheersbeestje gelijkende soort zijn uitsluitend te vinden in de onmiddellijke nabijheid van de koepelnesten van rode bosmieren (Majerus 1994, Godeau 2000, Versonnen 2001). Het Schitterend Lieveheersbeestje vormt een concurrent van

de mieren. Die zijn namelijk verzot op de honingdauw van bladluizen. De strikt bewaakte "bladluiskekerijen" in de buurt van het mierenest vormen dan ook een ideale feestdis voor dit bladluizenschransertje.

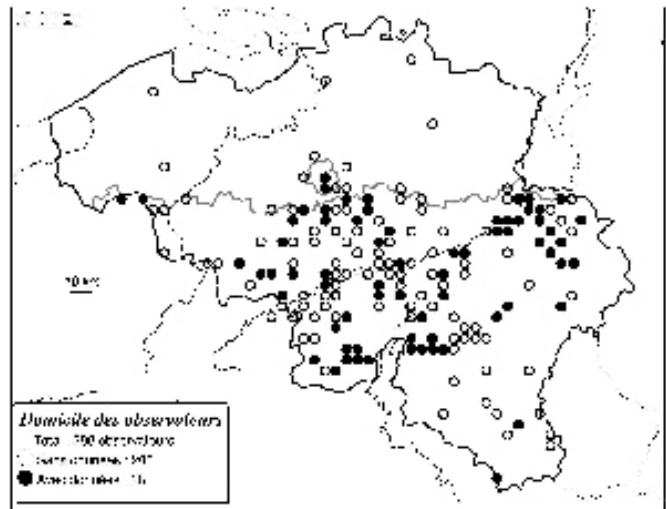
Geliefde bladluisverdelgers

Omdat lieveheersbeestjes en hun larven grote hoeveelheden bladluizen verorberen, zijn ze graag geziene gasten in de land- en tuinbouw. Enkele bedrijven zijn gespecialiseerd in de kweek en verkoop van de diertjes ten behoeve van de biologische bestrijding van blad- en schildluizen. Om een rozentuin volledig bladluisvrij te maken zijn ze echter niet geschikt (bv. Van Lenteren 1991, De Goffeau 1996, Anonymus 1998). Van zodra er te weinig bladluizen zijn, verhuizen de kevertjes immers naar voedselrijker oorden, zodat een plaag nooit volledig wordt verholpen.

Het inzetten van deze beestjes kan het gebruik van pesticiden sterk doen afnemen. Spijtig genoeg kiezen bedrijven vaak voor eenvoudig en goedkoop kweekbare uitheemse soorten. Deze exoten komen makkelijk in het natuurlijk milieu terecht en kunnen daar een bedreiging vormen voor de inheemse lieveheersbeestjes (Nyssen 2001). Zo werden reeds op een aantal plaatsen in Vlaanderen populaties van de uitheemse *Harmonia axyridis* gevonden, die in de biologische bestrijding bekend staat als een goede predator en een snelle voortplanter (Iablokoff-Khnzorian 1982). Wat de gevolgen op lange termijn van de introductie van deze soorten op de inheemse fauna zijn, is niet te voorspellen. Daarom is te pleiten voor de inachtnaam van het "voorzorgprincipe" bij het gebruik van lieveheersbeestjes voor de bestrijding van plagen. Gebruik daarvoor enkel inheemse soorten, zoals het Tweestippelig Lieveheersbeestje *Adalia bipunctata*.

Vlamingen, sta op uw stippen!

De habitatvereisten en verspreiding van lieveheersbeestjes zijn erg slecht gekend, wat gerichte beschermingsmaatregelen bemoeilijkt. Daarom startten de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) en Jeunes & Nature (J&N) een atlasproject rond deze sympathieke kevertjes. De lieveheersbeestjeswerkgroep *Coccinula* stelt zich tot doel natuurliefhebbers te vormen in het vinden en herkennen van Lieveheersbeestjes en het verzamelen van relevante ecologische en verspreidingsgegevens op het terrein. Het **lieveheersbeestjesproject** loopt reeds een tweetal jaar in Wallonië. Vlaanderen staat nog steeds geboekstaafd als één van de onderbemonsterde regio's (zie fig.). Met de gloednieuwe en zeer gebruiksvriendelijke tabel (Bagnée et al. 2001), verkrijgbaar in de JNM-winkel, kunnen lieveheersbeestjes probleemloos op naam gebracht worden. Bij de tabel zit ook een handig veldboekje met waarnemingsformulieren. Medewerkers krijgen het tweetalige contactblad *Coccinula* in de bus, boordevol tips en razend interessante artikels. Je kan je ook aansluiten op het emailforum van de werkgroep *Coccinula* door een leeg mailtje te sturen naar coccinula-subscribe@yahoogroups.com. Zo word je op de hoogte gehouden van de vorderingen van het verspreidings-

onderzoek. Meewerken doe je door je naam en adres door te geven aan het bondssecretariaat van de JNM, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent, Tel. 09/223.47.81, Fax 09/223.28.05 of door een mailtje te sturen naar lieveheersbeestjes@jnm.be.

Lieveheersbeestjes in mijn omgeving: werk aan de winkel!

Hieronder volgen enkele nuttige tips voor het zoeken naar lieveheersbeestjes in jouw omgeving. Tuinen en stadsparken zijn relatief eenvoudig te bemonsteren en herbergen makkelijk een tiental soorten. Een zoekactie naar het zeldzame myrmecofiele Schitterend Lieveheersbeestje is eenvoudig: zoek rond bekende vindplaatsen van rode bosmieren. De dieren worden veelal aangetroffen op over het koepelnest hangende takken van zomereikjes (kloppen met een omgekeerde paraplu is de boodschap). Een inventarisatie van de heide(relicten) levert zeker leuke soorten op. Mogelijks komen daar nog enkele meer kritische heidesoorten voor. Het Heidelberglieveheersbeestje (*Chilocorus bipustulatus*) vind je vooral op Struikheide, soms ook op naaldbomen of wilgen in droge heidegebieden. Hiërogliefenlieveheersbeestjes (*Coccinella hieroglyphica*) voeden zich met larven van Heidehaantje (*Lochmaea suturalis*) en zijn logischerwijs op heide of in pijpestro aan de rand van heidegebiedjes te vinden. Zwart Lieveheersbeestje (*Exochomus nigromaculatus*) is ook een droge heidesoort, te vinden op allerlei grassen en op Struikheide. Het Ongevelekt Lieveheersbeestje (*Oenopia impustulata*), tot nu toe alleen bekend van de Kempen, is vooral op berken in de heidesfeer te vinden. Het zeer fraaie en zeldzame 13-stippelig Lieveheersbeestje (*Hippodamia 13-punctata*) moet je gaan zoeken door te slepen in allerlei natte schraallanden. Het nog zeldzamer 7-vleklieveheersbeestje (*Hippodamia 7-maculata*) is enkel bekend van Waterdrieblad. In moerasbossen leeft het zeldzame 20-vleklieveheersbeestje (*Sospita 20-guttata*), vooral op wilgen. Op Heggenrank kan je het bladetende Heggenranklieveheersbeestje (*Epilachna argus*) aantreffen. Deze plant is vooral in de duinen te vinden.

Dit is slechts een greep uit de mogelijke waarnemingen die je kan doen. Misschien zijn heel wat soorten wel minder zeldzaam dan verwacht of omgekeerd! Dus: knutsel een sleepnet of paraplu in elkaar, schaf een tabel aan en

inventariseer erop los! Vergeet ook niet regelmatig je waarnemingen eens door te geven aan Coccinula, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent.

De wettelijke bescherming van lieveheersbeestjes

Alle lieveheersbeestjes zijn in Vlaanderen wettelijk beschermd (Koninklijk Besluit 22 september 1980). Ze doden, bejagen, verhandelen, in gevangenschap houden is in alle stadia van hun levenscyclus uit den boze. Tevens is het verboden hun woon- of schuilplaatsen te beschadigen of met opzet te verstoren. Het feit dat de dieren niet mogen gevangen worden, vormt uiteraard een probleem voor inventariseerders van lieveheersbeestjes. Afdeling Natuur gaf de medewerkers van het project echter de toestemming om tijdens de duur van het project lieveheersbeestjes te vangen.

Literatuur

Anonymus, 1998. Lieveheersbeestjes, bondgenoten in de tuin. Eos 16 (10): 78-82.
Baugnée, J.-Y., Branquart, E. & Maes, D., 2001. Veld-determinatietabel voor de Lieveheersbeestjes van België

(Chilocorinae, Coccinellinae & Epilachninae). Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (Gent), Jeunes & Nature asbl (Wavre) i.s.m. Instituut voor Natuurbehoud (Brussel).

Bos, F. & den Besten, R. 1999. Lieveheersbeestjes in beeld. KNNV, Hoogwoud.

De Goffeau, L.J.W., 1996. Lieveheersbeestjes als biologische bestrijders. Mens & Wetenschap 23 (5): 332-333.

Godeau, J.-F. 2000. Coccinelles, amies des fourmis? Coccinula, 2000 (1) : 14-17.

Iablokoff-Khuzorian, S.M. 1982. Les Coccinelles, Coléoptères - Coccinellidae. Boubée, Paris, 568p.

Majerus, M. & Kearns, P. 1989. Ladybirds. Naturalist's handbook 10, Richmond Publishing, 103p.

Majerus, M.E.N. 1994. Ladybirds. Harper Collins, 367 p.

Van der Donk, M. & Van Gerwen, T., 1981. De wereld van de insecten. Spectrum Natuurgidsen, Utrecht/Antwerpen.

Van Lenteren, J.C., 1991. Biologische bestrijding van plagen. Cahiers Bio-Wetenschappen en maatschappij 15 (2): 43-44.

Versonnen, B. 2001. Lieveheersbeestjes temidden van de mieren (1/2). De Floris 3 (1): 10-13.

16 december 2001 !

Een memorabele datum voor Fort 7 - conservators Peggy Beers en Johan De Ridder.

Hun zoontje Myrddin, die intussen al door vele van onze leden kon bewonderd worden, werd toen geboren. Bij de knalgele eend, die Myrddin en zijn ouders van het bestuur als geschenk kregen, hoorde een wenskaart met onderstaand gedicht

Welkom Myrddin!

Als Wielewalertje op de Zuidrand van Antwerpen geboren,
kan je ons nu al voor 100 % bekoren.

Als 'Natuurpunt' ertje mag je verder door het leven gaan,
met aandacht en zorg voor de natuur, daar twijfelen we niet aan.

Met Peggy als fiere moeder en Johan als trotse vader,
behoor je al dadelijk tot het Natuurpuntkader.

We zijn ervan overtuigd: een groot deel van je prille leven
zal je mogen vertoeven in het prachtige Fort 7.

Daar staat een natuurminnende beheersploeg voor je klaar,
om je te behoeden voor zeisen-, zagen- en bijlengevaar.

de jonge spruit op één van zijn eerste natuurpuntuitstapkes - dat er nog vele mogen volgen !

Peggy, Johan, namens de volledige afdeling Zuidrand Antwerpen wensen we jullie van harte proficiat en heel veel geluk met Myrddin !

Dieren in onze omgeving

Heb jij waarnemingen van dieren in onze afdeling (Aartselaar, Wilrijk, Hoboken, Antwerpen 2020, Edegem en Hove) ? Stuur ze dan met vermelding van datum en plaatsomschrijving naar Luk Smets !

2/02/02: baltsvlucht van **Torenvalk**, Fort 7 (T.W.)

6/02/02: 6 ex. **Nonnetje**, Hobokense Polder (D.J. en A.D.S.)

10/02/02: 2 **Nijlganzen**, Fort 7 (J.D.R.).

17/02/02: 182 ex. **Kuifeend**, **Ring-snaveleend**, Hobokense Polder (B.M.).

21/02/02: 2 **Buizerd**, Fort 7 (T.W.).

2/03/02: 2 **Fuut** (balts), 1 man **Sperwer**, 1 **Eekhoorn**, Fort 7 (P.B.)

3/03/02: Koppel **Kuifeend**, Fort 7 (T.W.). 1 **Kleine Bonte Specht**, 3 ex. **Watersnip**, Hobokense Polder (G.S.).

4/03/02: 1 (2) koppel **Grote Bonte Specht** (balts), **Groene Specht**, + **Gaai**, **Zwarte Mees**, **Goudhaan** zang, **Boomklever**, **Koolmees**, **Pimpelmees**, **Ekster**, **Merel**, **Zanglijster**, t.h.v. Middelheimpark (K.M. en V.E.E.).

5/03/02: 3 **Sperwer** (balts), Fort 7 (T.W. en J.B.)

6/03/02: + **Dodaars**, Hobokense Polder (D.J.).

7/03/02: **Sijs** ==> NO, t.h.v. Middelheimpark (K.M., 8.10u). **Sperwer** aangevallen door **Zwarte Kraai**, t.h.v. RUCA (K.M., 10.30u).

8/03/02: +**Sijs**, t.h.v. UIA (K.M.). **Boomkruiper**, + **Gaai**, 2 **Staatmees**, Fort 7 (T.W.).

9/03/02: >400 **Stormmeeuw** + **Kokmeeuw** + **Zilvermeeuw** (grootste deel was Stormmeeuw!!!), **Blauwe Reiger**, >120 **Kauw**, >50 **Zwarte Kraai**, >20 **Ekster**, Wilrijk, Doornstraat (K.M., 14u). **Tjiftjaf**, Hobokense Polder (D.J.).

12/03/02: **Ekster** + nest, t.h.v. RUCA (K.M.).

15/03/02: 1 dood man **Merel**, **Staatmees**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M.).

16/03/02: koppel **IJsvogel**, koppel **Torenvalk**, Fort 7 (T.W.).

17/03/02: 2 **Scholekster**, **Zwarte Roodstaart**, Hobokense Polder (B.M., D.J. en M.T.).

18/03/02: **Grote Gele Kwikstaart**, **Wilde Eend** + nest, **Waterhoen** + nest, **Staatmees** nestbouw, **Koolmees** en **Pimpelmees** + nest, **Buizerd**, **Meerkoet** nestbouw, **Ekster** en **Zwarte Kraai** nestbouw, t.h.v. UIA (K.M. en V.E.E.). **Groene Specht**, 1 dood man **Merel**, +(+) **Tjiftjaf**, **Wilde Eend**, **Houtduif** + nest, **Koolmees** en **Pimpelmees** + nest, t.h.v. Fort 6 (K.M.).

19/03/02: **Buizerd**, **Wilde Eend** + nest, **Waterhoen** + nest, verwilderde **kippen** + 2 weken oude jongen, t.h.v. UIA (K.M. en V.E.E.).

20/03/02: **Kuifmees**, t.h.v. Della Faillelaan (K.M.).

21/03/02: koppel **Bergeend**, koppel **Kuifeend**, koppel **Sperwer**, Fort 7 (T.W.).

23/03/02: **Sijs**, **Houtduif** balts, **Merel** + nest, **Kauw** + nest, t.h.v. Della Faillelaan (K.M.). 1 dood man **Merel**, **Turkse Tortel** + nest, t.h.v. Jan de Voslei (K.M.). + **Goudhaan** zang, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M.). Koppel **Krakeend**, 1 **Houtsnip**, Fort 7 (T.W.).

24/03/02: **Havik** ==> N, 140 **Zwarte Kraai**, 30 **Kauw**, t.h.v. UIA (K.M., 12.30u). 1 dood man **Merel**, **Buizerd** ==> Z, t.h.v. Jan de Voslei (K.M.).

25/03/02: 1 **Watersnip**, Hobokense Polder (D.J.).

26/03/02: **Buizerd**, **Sperwer**, 8 **Haas**, **Holenduif** + nest, >2 **Waterhoen** + nest,

Meerkoet + nest, **Merel** + nest, **Grote Lijster** + nest, **Zanglijster** + nest, **Aalscholver**, **Ekster** + nest, **Zwarte Kraai** + nest, **Wilde Eend** + nest, **Spreeuw** + nest, **Huismus** + nest, **Roodborst**, **Winterkoning**, **Heggenmus**, **Koolmees** en **Pimpelmees** + nest, t.h.v. UIA (K.M. en V.E.E.)

28/03/02: 2 **Buizerd**, + **Staatmees**, **Goudhaan**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M.). koppel **Fuut**, Fort 7 (T.W. en P.B.)

29/03/02: + **Goudhaan** zang, t.h.v. Middelheimpark (K.M.).

3/04/02: **Zwartkop**, Hobokense Polder (G.S.).

4/04/02: 1 **Eekhoorn**, **Zwartkop** (zang), Fort 7 (T.W.).

12/04/02: 2 koppel **Bergeend**, 2 koppel **Krakeend**, Fort 7 (P.B.). **Nachtegaal**, Hobokense Polder (W.M.).

14/04/02: **Sprinkhaanrietzanger**, Hobokense Polder (D.J.)

21/04/02: 1 **Bruine Kiekendief**, Hobokense Polder (W.M.).

22/04/02: **Nachtegaal** (zang), 1 **Aalscholver**, 1 **Sperwer**, t.h.v. Fort 7 (T.W.). 4 **Grasmus**, **Koekoek** (zang), 3 ex. **Tortelduif**, Hobokense Polder (B.M.).

24/04/02: **Paapje**, Hobokense Polder (L.S. en R.T.)

25/04/02: **Blauwborst**, Hobokense Polder (D.J.).

26/04/02: **Boomvalk**, Hobokense Polder (B.M.).

28/04/02: 5 **Gierzwaluw**, Hobokense Polder (B.M.).

Waarnemers: Koen Maes (K.M.), Verguts Ellen (V.E.E.), Tuur Wuyts (T.W.), Johan De Ridder (J.D.R.), Peggy Beers (P.B.), Johan Baetens (J.B.), Danny Jonckheere (D.J.), Bert Mertens (B.M.), Wim Mertens (W.M.), Andre Van Langenhove (A.V.L.), Ria Thys (R.T.), Georges Simons (G.S.), An De Smedt (A.D.S.), Luk Smets (L.S.), Mon Timmers (M.T.)

+ = tussen de 1 en 10 ex., ++ = tussen de 10 en 100 ex., +++ = tussen de 100 en 1000 ex. +(+) = ongeveer 10 ex., ++(+) ongeveer 100 ex., ...

't rAntGroentje !

Kinder"natuurpunt"hoek !

Juli 2002

Hoera ! Zomer ! Hoera ! Zomer ! Hoera ! Zomer !

Grote vakantie!

Twee maanden lang geen school, heerlijk spelen, een beetje langer slapen, misschien een jeugd-kamp of een reisje, ... en als jong Natuurpuntertje allicht heel veel in de natuur ontdekken en beleven.

En in die natuur is alles nu op zijn mooist. Een echt levend kleurenschilderij met honderden bloeiende bloemen en zoemende insecten.

Ken jij het verhaal van de bloemetjes en de bijtjes ?

Eigenlijk wil je dan weten hoe het komt dat er elk jaar opnieuw bloemetjes zijn, die de natuur zo mooi maken.

Kijk maar eens in een bloem. In de meeste bloemen zie je verschillende "draadjes". Dat zijn de **meeldraadjes** of de jongetjes (zo kunnen er meerdere zijn in 1 bloem) en één **stamper** of het meisje.

Het puntje van iedere meeldraad is bedekt met een laagje poeder. Dat heet **stuifmeel**. De stamper heeft een kleverige punt.

Als er een beetje stuifmeel op de kleverige stamper terecht komt, dan kan de plant een vrucht maken. De vrucht heeft zaadjes van binnen en uit die zaadjes kunnen volgend jaar weer nieuwe plantjes groeien.

Maar wat hebben de **bijtjes** daar nu mee te maken ?

In een bloem zit ook een vloeistof die lekker ruikt. Dat is de **nectar**. Bloemen hebben ook felle kleuren. Een bijtje of een ander insect, bijvoorbeeld een hommeltje, ziet die mooie kleuren en ruikt de nectar. En die nectar is heel lekker voor insectjes. Het bijtje kruipt in de bloem om van de nectar te drinken en zijn lijfje raakt daardoor bedekt met stuifmeel. Als er wat van dat stuifmeel op de kleverige stamper blijft kleven - liefst bij een andere bloem - kan dat bloemetje zaadjes maken. We noemen dat **bestuiving**.

Gezocht ! Kinderredacteur ! Gezocht ! Kinderredactrice !

Wie van onze jonge lezertjes wil mee 't rAntGroentje helpen maken ?

We zijn op zoek naar één of enkele kinderredacteurs tussen 8 en 14 jaar, die mee willen helpen om ideetjes aan te brengen voor onze kinderbladzijden, die vriendjes of vriendinnetjes hebben

die ook wel eens iets willen meedelen, ... Wat verwachten we van de leden van een **kinderredactieraad** ? Eenmaal per drie maanden een uurtje "vergaderen" (Waar ? dat spreken we wel af). Om 't rAntGroentje samen te stellen dat op 1 oktober in je bus dwarrelt, zullen we moeten vergaderen rond 20 augustus.

Wil jij kinderredacteur worden ? Telefoon even naar Ria Thys, 03/289 73 66 of stuur me een mailtje: ria.thys@pi.be . Ook als je enkel een vraagje hebt, mag je me bellen of schrijven, hoor.

Geen tijd om in de kinderredactieraad te stappen ? Maar je zou wel graag iets insturen voor de kinder"natuurpunt"hoek ? Stuur ons een door jou gemaakte natuurtekening of -gedichtje,

een verslagje van een Natuurpuntactiviteit waar jij bij was of een vakantie-ervaring die je in de natuur hebt opgedaan.

Zo worden deze kinderbladzijden iets voor én door jullie. Alles opsturen naar Ria Smets-Thys, J. Kennedylaan 22 2630 Aartselaar en dit voor **15 augustus !!!! DOEN HOOR !**

We kregen een mooie tekening met gedichtje van Santosh Kuppens uit Hoboken. **BEDANKT !!!!!**

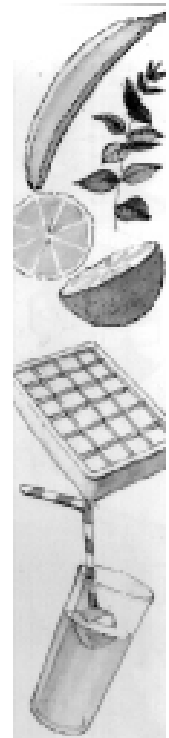
Welke activiteiten van Natuurpunt zijn ook voor jou heel leuk ?

- * Zat. 6 juli: Tentoonstelling De Wolf en het Bos van Bo. **SNEL INSCHRIJVEN!**
 - * Zon. 8 september: Met de bus naar de Hoge Venen.
 - * Zon. 15 september: Lieveheersbeestjes zoeken in Fort 7.
 - * Zon. 22 september: Een fietstocht langs Wilrijk, Hoboken en Aartselaar
 - * Zon. 29 september: Met de bus naar Burgers' Dierenpark in Nederland.
- Kijk maar vlug in de grote agenda vooraan in het tijdschrift !

Een zomers receptje

Heerlijk buiten gespeeld ?

En nu zin in een frisse, en bovendien gezonde drank? Plet per persoon een banaan fijn. Meng de banaan met het sap van een sinaasappel. Doe er wat water en 1 of 2 ijsblokjes bij. **Gezondheid !**

**EEN NIEUWE OPSTAPPLAATS VOOR DE AFDELING
UW OPINIE EN SUGGESTIES VERZOCHT**

Je vernam het vast en zeker reeds, maar het hertekenen van de afdelingsgrenzen noopt ons tot het herzien van de centrale vertrekplaats voor onze activiteiten. Het station Mortsel Oude God werd enkele decennia geleden als uitvalsbasis gekozen wegens zijn centrale ligging binnen de afdeling en de bereikbaarheid via het openbaar vervoer. We moeten echter wel vaststellen dat de situatie sinds dan behoorlijk veranderde :

- steeds meer mensen komen met de wagen naar de afspraakplaats, enkelen met de fiets en slechts zeer uitzonderlijk iemand met het openbaar vervoer
- veruit de grootste ledenaantallen bevinden zich te Edegem, Wilrijk en Hoboken
- regelmatig wordt ter plaatse afgesproken; zeker indien de excursies eerder nabij doorgaan

Het bestuur wil daarom een nieuwe vertrekplaats voorstellen. Via onderstaand vragenlijstje willen we graag peilen naar jullie persoonlijke reactie, behoeften en eventuele alternatieven.

Daarom stellen wij het bijzonder op prijs indien je enkele minuutjes de tijd zou willen nemen om onderstaande vragen in te vullen en terug te sturen naar Luk Smets, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar.

Voorstel bestuur :

- * we blijven centraal vertrekken dit om “*carpooling*” mogelijk te maken
- * de centrale afspraakplaats moet :
 - (op zondag) bereikbaar zijn met het openbaar vervoer voor zoveel mogelijk leden
 - een goede fietsenstandplaats evenals parking voor wagens bezitten
 - goed “herkenbaar zijn” voor nieuwe leden
 - een centrale ligging hebben in functie van het ledenbestand
- * bustochten zullen in de toekomst steeds 2 extra opstapplaatsen kennen (Hoboken en Mortsel)

Als NIEUWE OPSTAPPLAATS WORDT DE BIST TE WILRIJK VOORGESTELD
(zie plan, en toelichting op de keerzijde van dit blad).

Woonplaats : gemeente wijk :

Ik kom heden naar de activiteiten van de afdeling met (enkel in te vullen indien relevant) :

de wagen het openbaar vervoer de fiets te voet

Ik kom naar +/-..... (aantal) activiteiten per jaar:

Ik kom heden niet of weinig naar de activiteiten : (enkel in te vullen indien relevant) :

Gezien de moeilijke bereikbaarheid van de huidige opstapplaats (station Mortsel)

Andere redenen (gezinssituatie, geen interesse, andere activiteiten, ...)

eventueel reden opgeven indien je dit wenst :

De nieuwe opstapplaats is voor mij :

Een geschikt alternatief Minder geschikt alternatief Geen geschikt alternatief ,

omdat : Moeilijk bereikbaar voor mij : te voet , de fiets , openbaar vervoer

Andere bemerkingen :

Ik heb een ALTERNATIEF voor de voorgestelde nieuwe opstapplaats :

- waar ? :

- motivatie :

.....

Naam en adres (enkel indien je dit wenst) :

Zondagdiensten bussen De Lijn

Nr Van	Aankomsttijden op Bist of Kern					
17 Edegem UZA	6:52	7:27	7:57	8:27	8:57	
17 Antwerpen Centraal station	6:39	7:32	8:02	8:32	9:02	
25 Edegem UZA	7:12	7:42	8:12	8:42	9:13	
25 Antwerpen Groenplaats	6:50	7:20	7:50	8:20	8:50	
26 Aartselaar		7:31	8:01	8:31	9:01	
26 Antwerpen Groenplaats	6:46	7:27	7:57	8:27	8:46	
27 Antwerpen Kinderziekenhuis	7:12	7:42	8:12	8:42	9:13	
27 Antwerpen Centraal station	7:19	7:49	8:19	8:49	9:21	
33 Mortsel		7:40		8:40		
33 Hoboken			8:14		9:14	
50 Antwerpen Roosevelt	7:04			8:34		(J.Moretuslei)
50 Boom	6:21	7:41		8:40		(J.Moretuslei)

Nr Naar	Vertrektijden op Bist of Kern					
17 Edegem UZA	17:07	17:37	18:06	18:34	19:04	
17 Antwerpen Centraal station	16:58	17:28	17:58	18:28	18:58	
25 Edegem UZA	17:02	17:32	18:02	18:21	18:49	
25 Antwerpen Groenplaats	17:13	17:43	18:13	18:43	19:13	
26 Aartselaar	17:06	17:36	18:05	18:30	19:00	
26 Antwerpen Groenplaats	17:02	17:32	18:02	18:31	19:01	
27 Antwerpen Kinderziekenhuis	17:24	17:54	18:21	18:51	19:21	
27 Antwerpen Centraal station	17:17	17:47	18:16	18:46	19:16	
33 Mortsel	17:14	17:44	18:14	18:44	19:14	
33 Hoboken	17:10	17:40	18:10	18:40	19:40	
50 Antwerpen Roosevelt	17:09	17:39	18:09	18:39	19:09	(J.Moretuslei)
50 Boom	17:06	17:36	18:06	18:36	19:06	(J.Moretuslei)

De Bist is meest centraal gelegen in onze afdeling en biedt de meeste buslijnen met de andere afdelingsgemeenten, zowel in oost-west als in noord-zuidrichting.

Mogelijkheid tot fietsstalling

Er is een fietsstalling met afdak in de Heistraat tegenover de Veritas op het pleintje aan de ingang naar de Kern. Deze is niet bewaakt. Een goed fietsslot is dus aan te raden.

Verlagen

Natuurbeheer in het Cleydaelhof d.d. 2/02/2002

Leiding: Johan Herreman
Verslag: Luk Smets
Aantal deelnemers: 15

Het gebied ten zuiden van de Cleydaellaan tegenover het kasteel Cleydael bestaat uit bosjes, weiden, een vijver en een rietveld. Enkele jaren geleden werd dit gebied door Bos en Groen opgekocht. Deze dienst breidt het bosareal uit door de bestaande bosjes met elkaar te verbinden door boomaanplanting in de tusseliggende weiden. Het rietveld langs de Grote Struisbeek bleef tot heden onbeheerd en de verlanding zet zich gestaag verder. VMPA Aartselaar nam in afspraak met de boswachter het initiatief een beheerswerkdag te organiseren om de oprukkende wilgenstruwelen te kappen en het riet te maaien. Natuurpunt sprong mee op de kar en onze Aartselaarse leden werden extra per brief opgeroepen hieraan deel te nemen. Het succes overtrof de verwachtingen. Op die milde winterdag verschenen 15 mannen en vrouwen op de afspraakplaats en togen aan het werk met bosmaaier, zaag, bijl, zeis en riek. Gezien de datum hadden we gerekend op een strenge vorst en dus een begaanbare ijsvlakte. Het warme weer maakte het rietveld echter moeilijk begaanbaar. De VMPA-organisatoren hadden dit echter voorzien en hadden enkele paden uitgezet met houten paletten.

De roep van de Waterral en een goede kom soep bepaalden mee de goede stemming. En ook het resultaat mag gezien worden. Een gedeelte van het riet werd gemaaid, de wilgenopslag belangrijk teruggedrongen. Dit gefaseerd beheer kan volgend jaar verder gezet worden.

Een welgemeend woord van dank aan VMPA voor het prachtig initiatief, aan onze Kern Hobokense Polder voor het gebruik van hun materiaal, aan Danny Jonckheere voor de voorafgaandelijke cursus bosmaaier en de dames van VMPA voor de smakelijke soep en andere warme dranken.

Bezoek thematentoonstellingen van het KBIN : "Beestige Buren - Dieren in de Stad" en "Brein in actie" d.d. 2/02/2002

Leiding en verslaggever: Hugo Waeterschoot

Ik weet niet wat er schort met die museumbezoeken van onze afdeling. Steeds komen we terecht in onverwachte si-

tuaties. Vorig jaar temidden van de start van de Ronde van Vlaanderen op het St. Pietersplein te Gent en dit jaar het huwelijk van de Nederlandse prins met een Argentijnse schone die er blijkbaar zelfs in slaagt om Brussel volledig stil te krijgen. Nu goed, alle gekheid op een stokje, de thematentoonstellingen van het KBIN waren dit jaar weer van een bijzonder hoog niveau. Nu mag de mens wel een uitgebreid brein hebben, vele van zijn gedragingen worden nog steeds instinctief getuurd. Ons bezoek aan deze tentoonstelling richtte zich echter voornamelijk op het leerdegred en leerniveau van dieren. Een aantal bekende verhalen kennen we allemaal zoals de dans van de bij, waarbij "zij" aan haar nestgenoten aangeeft op welke afstand en welke richting de voedingsbron zich bevindt; de GPS van de bijen dus. Verwonderlijk eigenlijk hoe gesofisticeerd deze leer- en gedragspatronen zijn voor relatief primitieve organismen. De tweede tentoonstelling (Beestige burenen over het "natuurlijke leven" in de stad) was eveneens een ware openbaring. Alhoewel gericht op jongeren, was het educatief gehalte zeer hoog en van de bovenste plank. Zo kreeg je bijvoorbeeld vraatsporen van typische - in de stad voorkomende - wilde diersoorten voor herkenning voorgescheteld. Zelfs ik als bioloog had het er moeilijk mee om ze uit elkaar te kennen. Wat mij persoonlijk bijzonder boeide was het wetenschappelijk verslag omtrent de opmars van een aantal cultuurvolgers ; de opmars van de Vos in Brussel bijvoorbeeld, of erger, de explosieve toename van de "parkietachtigen" in de stadsparken van onze hoofdstad. We hebben er tegenwoordig een milieu-probleempje bij, maar ditmaal letterlijk één van een andere soort.

Ganzentocht naar Goeree - Overflakkee d.d. 17/02/2002

Gids en leiding: Rudy Vansevenant en Walter Van Spaendonck
Verslag: Thierry Depauw
Aantal deelnemers: 43

Zon - zon - zon. Windkracht 2. de windmolens stonden stil, een zeldzaamheid. Een vijftal graden, een overheerlijke winterdag. Rudy geeft ons een mooi overzicht over de aantallen ganzen. Waarom gaan ze zo spectaculair vooruit? Anderen weer niet. Boeiend.

Eerste halte, de stinkput, meteen raak. Brand- en Rotganzen. Aardig wat Pijlstaarten, Slob-, Bergeend, Smienten, Brilduikers. Maar opvallend tussen de Brandganzen, een Sneeuwgangs. Zwarte vleugelpunten, hm !! laat ons eens goed kijken. Klein rond kopje, klein bekje, korte hals, snavelbasis groenblauw. Ross' gans ! Hier dwaalgast. De populatie is recent aardig toegenomen in Canada.

De slikken van Flakkee. Wat een ruimte, een lege ruimte. In de verte wat Heckrunderen. De lichte Fjordenpaarden vallen op. Gisteren, zegt Rudy, waren er hier honderden. Je ziet maar, vandaag hier, morgen ginder. Toch maar de wandeling doen met dit heerlijke weer, in versneld tempo. Enkele Kol- en Rotganzen, Goudplevieren. Een Buizerd, nee, Ruigpoot, nee tóch Buizerd. Nog een. Ah !! Dit maal

is het toch een Ruigpoot. Op naar de Scheelhoek, daar kan alles zitten. Nou, nou, nooit de Scheelhoek zo leeg gezien. De Gorzen, het Zuiderdiep, geen Kiekendief. Een paar tientallen Brandganzen vliegen over en weer. Een Sperwer.

De lunch. Traditioneel Goedereede.

Via het Havenhoofdstrand de Kwadehoek in. Steltlopers, Aalscholwers, Wulpen, Lepelaars, Zilverplevier, Grote Mantels. Mooie groepen Brandganzen, maar ook wel Grauwe.

Prachtig stuk natuur. De vedette op een landmeterpaal met een plateaukje, jawel, een van de mooiste waarnemingen van de Slechtvalk. En eindelijk de Blauwe Kiekendief, vrouwtje, lang mooi te volgen. De polders rond Goedereede verlaten, maar de Koudenhoek geeft ons nog massa's Brandganzen. Ook hier een Lepelaar.

Een kleine Canadese Gans. Hier nog gezien gehad. Ah !! daar is de Bruine Kiekendief, ook een vrouwtje.

Naar de Brouwers voor de zon weg is. Wat is dat ?? Langs de horizon staat het niet stil. Zwarte Zee-eenden in hele lange slierten. Roodkeelduikers, niet te tellen, een Kuifduiker. Hoeveel zijn er dat ? Brilduikers, Eiders. Maar mooi, we tellen er een twaalftal - IJseenden. 't Is spiegelglad. Geen zee, mooi te bekijken. Wat Steenlopers, Paarse Strandlopers. Aie, aie, heb je naar het uur gekeken ?

Rudy stelt voor nog even de Prunjepolder te bekijken. Gisteren had Manu een Velduil. Hoelang is dat geleden ?? En ja hoor, je kunt je geen mooier einde voorstellen. Van achter de schuur, de schapen, regelmatig over en weer het veld afspeurend. Schitterend, de Velduil. Nog een schepje

Velduil (*Asio flammeus*)

bij. In de hoek tussen wat Brandganzen, een Dwerggans. 't Is al redelijk donker, je moet het weten. En ze geven het niet op, nog een witte Fazant. Ja, jongens, we moeten nu toch gaan. Sorry !! Voor deze prachtwinterdag, hartelijk dank, Rudy en Walter. Grote aantallen ganzen gaf het niet. De Rietgans bijv. af, foetsie, pfft, weg. De vorige weken 12 tot 15°. Maar de kwaliteitswaarnemingen. Samen toch nog 66 soorten.

Dia-avond over amfibieën in Vlaanderen door Bart Hellemans d.d. 23/02/2002

Leiding en verslag: Tuur Wuyts
Aantal deelnemers: 27

Op deze voorlaatste winteravond van onze afdeling werden de amfibieën onder de aandacht gebracht.

Een geknipte man daarvoor is Bart Hellemans, tevens voorzitter van Hyla, de werkgroep voor amfibieën en reptielen van Natuurpunt.

Het eerste deel betrof de jaarlijkse paddenoverzetacties die in bepaalde gemeenten worden georganiseerd.

Er worden dan duizenden padden maar ook kikkers en salamanders overgezet door tientallen vrijwilligers. Honderden meters schermen en ingegraven emmers worden hiervoor gebruikt. Hier en daar zijn er reeds tunnels aangelegd al dan niet in combinatie met een verkeersdrempel. Bart gaf ons heel wat praktische tips.

Na de pauze kwamen de verschillende soorten amfibieën aan bod. O.a. de prachtige, maar zeldzame Vuursalamander met z'n opvallend geelzwart lichaam die in het zuiden van Vlaanderen en in de Voerstreek voorkomt. De andere soorten komen gelukkig meer verspreid voor, zo bijv. de Alpenwatersalamander met z'n opvallend ongevlekte oranje buik. Zo vernamen we dat de Vinpootsalamander eigenlijk ietsje kleiner is dan de Kleine Watersalamander. De grootste in onze streken is de Kam-salamander. In de paartijd is de hoge rugkam van de mantjes wel een uitstekend veldkenmerk.

Vijf soorten padden kunnen we hier vinden waarvan de Gewone Pad gelukkig nog zeer algemeen is. Verder de zeldzame Vroedmeesterpad en de recent niet meer waargenomen Geelbuikvuurpad. De Rugstreeppad kennen sommigen van ons nog van Terschelling. De Knoflookpad zullen weinigen reeds gezien hebben en komt slechts in het oosten van Vlaanderen voor.

Tenslotte werden de kikkers besproken. De zeldzaamste is wel de kleine, maar fraai gekleurde Boomkikker. Door z'n lichaamsbouw en levenswijze tevens een buitenbeentje onder de kikkers. Dan hebben we nog de Heikikker en de algemene Bruine Kikker. Tenslotte de luidruchtige Groene Kikkers want er zijn drie ondersoorten met onderlinge kruisingen.

Bart wist zijn "waar" op een vlotte en aangename manier over te brengen aan de hand van een goed gedoseerde reeks dia's. Vooral de dia's van de individuele dieren waren van een zeer goede kwaliteit. Het was werk van verschillende leden van Hyla. Kortom, een boeiende avond over een interessante diergroep.

Vogelobservatie Linkeroever en Zeeuws-Vlaanderen
d.d. 24/03/2002

Gids:	Ward Boeykens
Leiding:	Tuur Wuyts
Aantallen:	21 mensen + 57 vogelsoorten
Verslag:	Armand Cuypers

Voor het eerst werd met eigen wagens in Mortsel én Wilrijk volk opgehaald voor deze vroege lentetocht.

Onze eerste stopplaats was aan de observatiehut van Blokkersdijk langs de expresweg. Op de parkeerplaats begroetten we één van de conservators, nl. Willy Verschuieren. Tuur dankte hem en de andere leden van Natuurpunt Wase Linkerscheldeover (vh. WNLW) voor hun inzet voor dit unieke reservaat zo dicht bij " 't stad". Daar konden we onder een stralende zon genieten van de talloze watervogels op de uitgestrekte plas. Om enkele te noemen: een eerste Witgesternde Blauwborst, vroege Oeverzwaluwen, een Europese Flamingo, Grutto, Aal-

scholver, Dodaars, late Brilduikers en Smienten. Een paar Bruine Kiekendieven gaven een prachtige demonstratie van hun paarvlucht.

Vervolgens werd het Groot Rietveld van Melsele verkend. Langs een hoger liggende dam wandelend, hadden we een uitstekend uitzicht op de plassen met Grauwe Gans, Pijlstaarten, Wintertaling,... Boven het riet cirkelden wel vier Bruine Kiekendieven en twee Buizerden. Hoog boven ons klonk het lentelied van de Veldleeuwrik. Buiten een vroege Blauwborst en slechts één Rietgors waren er nog geen typische rietvogels te horen.

Op de terugweg langs de zandvlakte zagen we enkele Scholeksters, Witte Kwik en een paartje Tureluurs. Dan werd ineens naar het cafeetje "Het verdronken land" in Emmahaven in Nederland gereden.

Daarna hadden we op de Gasdam vanop de nieuwe toren een mooi gezicht op het grootste brakwaterschor van Europa, nl. Het Verdronken Land van Saefinghe. Dit 3500 ha grote reservaat staat onder het beheer van "Het Zeeuws Landschap". Late Kol- en Brandganzen, een sierlijke Kluut, een groep drukpikkende Grutto's en Kemphaan kwamen daar ons lijstje aanvullen.

Verder deden we nog een wandeling bij Emmahaven langs het knuppelpad, één bij Paal en tenslotte één bij Baalhoek. Goudplevieren in vlucht, een koppel Blauwe Kiekendief, een eenzame Bontbekplevier en een paartje Middelste Zaagbek waren hier de blikvangers. Tijdens deze laatste drie wandelingen waren er minder vogels, maar konden we genieten van de rust, het weidse uitzicht over de Schelde en het heerlijk gejedel van de Wulp!

Ward en Tuur, hartelijk dank voor de fijne dag!

Spoorzoeken in de streek van Overijse d.d. 07/04/2002

Gids: Sven Verkem
Verslag: Voorm. Ria Thys
Nam. Tuur Wuyts

Aantal deelnemers: 28 + 5 kinderen

We voelden ons net Sherlock Holmes, die stralende zondagmorgen. De prachtige omgeving van Overijse, gekend om zijn druivenstruiken, leende zich perfect om ons doel - diersporenonderzoek - te verwezenlijken. 28 enthousiaste volwassenen, waaronder een deel cursisten van de diersporencursus en 5 kindjes, waarbij de kleine Myrddin, die meespeurde vanuit mama's buidel, stonden te popelen om te vertrekken. Gewapend met loupe, loupetjes, bewaardoosjes en andere speurdersattributen, trokken we samen met Sven welgemutst het schitterende lentebos in. De Laanbeek slingerde zich door het vakantiegevoel opwekkende landschap.

Tja, toevallige wandelaars zullen allicht gedacht hebben: wat is dat voor een gekke groep? En ja, wie staat er nu ook

Afgeknaagde dennekegels

gelukkig te keuteren in een vosse- of hondedrol? Wie bestudeert er nu zo ingespannen de prenten of voetafdrukken van een Schaap, Ree of Vos? Daar moet je Natuurpunter voor zijn!

En we hadden geluk. Tot onze waarnemingen behoorden een duidelijk veegspoor van een Ree: een bekraste boom, waar de Ree zijn gewei afwrijft en de losgekomen huid weer oppeuzelt. En iemand ontdekte zelfs knaagsporen van een Bever: allicht een naar Vlaams-Brabant afgezakt exemplaar van de in Waals-Brabant uitgezette Bevers.

Afgeknaagde kegels, konijnenkeutels, een eekhoornnest, een boomkleversmidse, ... we zagen het allemaal. Ook de planten- en vogelliefhebbers kwamen aan hun trekken. Maar daar vertelt Tuur meer over in zijn namiddagverslag.

Namiddag:

Voor de namiddagtocht bracht Sven ons naar het mooie St. Agatha Rodebos dat eigendom is van Aminimal. Eerst even een steile helling op. Hier zagen we dat een deel van de heuveltop beheerd wordt als heidelandschap. Op de zandwegen vlogen hier verschillende Groene Zandloopkevers voor onze voeten weg. Hier en daar hoorden we o. a. Goudhaantje, Vink, Tjiftjaf en Boomklever. Sven toonde het leger van een Ree en vertelde erbij dat deze eenhoevige een "browser" is. Het dier eet vooral de toppen van allerlei kruiden. We sloegen links een bosweg in en begonnen langzaam terug te dalen. Op verschillende plaatsen een weelde aan typische voorjaarsplanten zoals Witte Klaverzuring, Bleeksporig Bosviooltje, Dalkruid, Daslook, Pinksterbloem, Bosbingelkruid, Lelietje-van-de-Dalen, Bosaardbei en op een vochtig stukje zelfs wat Verspreidbladig Goudveil. In de open vlakte vlogen enkele vlinders rond o. a. Oranjetip, Bont Zandoogje en Citroentje. Zo kwamen we tenslotte terug op ons vertrekpunt. We hadden er een schitterende dag opzitten waarvoor we Sven van harte danken evenals Johan Baetens, die deze tocht organiseerde !

Voorjaarswandeling in de Molenbeekvallei te Vremde d. d. 14 april 2002

Gids: Marc Janssens
Leiding: Jos Stessens
Verslag: Mia Kuyken
Aantal deelnemers: 28

Het was maar een flauw zonnetje dat ons vergezelde op ons ritje naar Vremde. Eenmaal aangekomen aan het Don Bosco-instituut werden we verwelkomd door onze toffe gids Marc Janssens. We kregen een kort overzicht over het ontstaan, de groei en de bloei van het gebied. De Grote Lijster zorgde voor een muzikaal deuntje als startsein, terwijl twee Groenlingen hoog in de kastanjabomen hun keeltjes schraaptten. Deze tocht leidde ons langs ongebaande wegen voorzien van greppels, uitgedroogde slootjes en prikkeldraad. Wat we te zien kregen, was echter de hindernissenloop waard. De voorjaarsbloeiers waren allemaal present: Knolsteenbreek, Gevlekte Aronskelk, Muskuskruid, Dotterbloem alsook de Witte Dovenetel die reeds druk bezocht werd door ijverige bijtjes. De lievelingsplant van het Oranjetipje was ruimschoots aanwezig, maar ik vermoed dat hij meer van iets hogere temperaturen houdt. Aan het einde van de wandeling toonde

onze gids ons hoe het grondwaterpeil werd gemeten. Hij kwam tot de merkwaardige vaststelling dat het grondwaterpeil gezakt was tot 20 cm, daar waar het anders 60 cm hoog staat. Als kers op de rijk gevulde taart zagen we nog vijf Buizerds een ballet opvoeren tegen de schapjeswolken lucht. Als aandenken blijven vooral de knotwilgen en het weidse landschap ons bij. Bedankt, Jos en Marc voor deze boeiende wandeling.

Cursus Waterkoffer d.d. 20/04/2002

Cursusbegeleider: Jan Van den Berghe
Leiding: Ria Thys
Aantal deelnemers: 23
Verslag: Lidy Smet

Een opmerkelijk verslag van de cursus Waterkoffer.

Lidy, onze verslaggeefster van dienst, is een zeer moedige vrouw, die van bij haar geboorte door zuurstofgebrek ernstig gehandicapt is. Ze is gedwongen in een rolstoel te zitten en bezit spijtig genoeg niet de mogelijkheid tot het voeren van een normaal gesprek. Lidy drukt zich uit via een letterbord of met behulp van computer. We bewonderen haar moed om samen met haar trouwe partner André geregeld cursussen te volgen bij vele organisaties ...en er zelfs een verslag van te willen maken.

Mocht u meer willen vernemen over uit het leven gegrepen verhalen, kijk dan even op de website van André en Lidy: www.ping.be/andre-lidy

Ook vorige zaterdag zijn we een cursus gaan volgen. Over de kwaliteit van het water in onze sloten en vijvers en wat je er allemaal kan in terugvinden. Het was in Wilrijk te doen, in Fort 7. Dat is een heel groot domein grenzend aan het Schoonselhof.

In de voormiddag kregen we eerst theorie van de lesgever van dienst, Jan Van den Berghe. Hij legde ons het gebruik uit van de "Waterkoffer". Dit is een speciale testset waarmee je kan onderzoeken hoe het met de vervuiling van het water in de omgeving staat. De set behoorde toe aan Natuurpunt in Turnhout en werd reeds volop uitgetest in een natuurreservaat in Arendonk, waar die lesgever overigens conservator van is.

De uiteenzetting was wel wat moeilijk voor mij, want het werd al vlug heel theoretisch, met scheikundige benamingen en zo! Maar met die proeven konden we allerlei dingen vaststellen. Zo bijvoorbeeld de zuurtegraad. Of het ijzergehalte. Bleek dat het water daar redelijk kalkrijk is, meer dan waarschijnlijk door de vele schelpjes in de bodem.

In de namiddag gingen we het domein verkennen. Het heeft vroeger nog toebehoord aan het leger. Het fort maakte immers deel uit van de verdedigingsring rond Antwerpen. Het terrein werd later gekocht om er terug een schoon stuk natuur van te maken. Nu wonen er veel vogels, zoals Meerkoeten en Futen. We hebben zelfs een Meerkoet zien broeden op haar nest.

Daar groeien ook heel wat mossen. Een mos bestaat eigenlijk uit allemaal kleine plantjes. Ze kunnen overal op en tussen groeien, ook op vochtige plaatsen, zoals in een dakgoot of tussen een hoop oude stenen. Hun wortels hebben immers alleen maar een hechtfunctie, water nemen ze op van bovenaf! Dat wist een van de gidsen ons te vertellen. Een aantal deelnemers verzamelden waterstalen uit het

Fort of uit iemand haar vijver en die gingen we dan in het lokaal eens aan een nader onderzoek onderwerpen. Zelf kon ik geen beestjes bekijken onder de microscoop, maar wel met behulp van een vergrootglas. Goed van pas kwamen ook een mooi boekje over de kleine waterbewoners en een kaart waarmee je een bepaald dier kan determineren. Het doet mij plezier dat ze met dit gebied nog iets goeds aanvangen. En de les was ook boeiend. André zit al aan mijn oren te zagen voor de cursus "Grassen" binnenkort!

Voerstreek en Hohnvallei d.d. 21 april 2002

Leiding: Luk Smets
Aantal: 50
Verslag: Johan De Ridder (voormiddag)
Wim Vandeweyer (namiddag)

De weergoden waren ons gunstig gezind die zondag. Met een volle bus vertrokken we richting Voerstreek voor een wandeling in de Veursvallei en de Hohnvallei. Onder leiding van plaatselijke gids Rik Palmans werden we getraceerd op een afwisselende wandeling langs hellingbossen, holle wegen, droogdalen en graften.

Op de heenweg konden we tijdens een korte stop al genieten van de prachtige fruitboomboesem, Roeken en het lied van een Zanglijster, maar dat was niets vergeleken met wat ons nadien voorgeschoteld werd...

De voormiddagwandeling begon bovenaan op de dalrug tussen de Gulp en de Veurs. Boven op het plateau wordt het bosuitzicht vooral bepaald door aangeplante Beuken. Van zo vlug de helling van het Veursdal begint, kregen we een bostype te zien dat aan de loofbossen van de Kempen doet denken: het Berken - Zomereikenbos. Maar er zijn toch een aantal belangrijke verschillen. De matigende invloed van de zee is verantwoordelijk voor het voorkomen van soorten van het continentale district zoals Trosvlinder, Wilde Mispel en Witte Veldbies. We vervolgden de afdaling. De gevolgde weg kreeg meer het karakter van een holle weg. Dit is een weg waarvan de bedding lager ligt dan het omliggende terrein. Langs de wegrand zagen we voor het eerst de aanwezigheid van de onderliggende kalklaag, zo typisch voor de Voerstreek. Dit uit zich in de weelderige kruidachtige vegetatie van o.a. Gevlekte Aronskelk, Slanke Sleutelbloem, Veelbloemige Salomonszegel en Bosrank. Dit zijn soorten van het Eikenhaag - Beukenbos. Verderop kregen we de echt bijzonder soorten van deze bossen te zien zoals Purperorchis en Lievevrouwebedstro.

Maar nog meer pareltjes stonden op ons te wachten. Prachtig ontwikkelde mantel-zoomvegetaties, met doorndragende struiken zoals Meidoorn, Sleedoorn, Akker- en Hondshroos, die de grenszone tussen bos en weiland weer geven. In de Voerstreek worden nog onbemeste graslanden terug gevonden met o.a. Gewone Sleutelbloem, Trilgras, Kamgras, Geelhartje en Aardistel.

Gevlekte Aronskelk
(*Arum maculatum*)

Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara*)
één van de vondsten die dag

Namiddag:

Na 2 van de 7 werken van barmhartigheid te hebben vervuld (de hongerigen voeden en vooral de dorstigen laven) vertrokken we voor een korte busrit naar Kelmis voor een wandeling in de Hohnvallei. Bij onze aankomst daar werden we op een muzikale manier verwelkomd door een Zwarte Roodstaart. Wat we in het bos te zien kregen, was werkelijk fenomenaal. We vielen van de ene verrassing in de andere. Iedereen vond het wonderbaarlijk hoe het mogelijk is dat men op zo'n sterk vervuilde grond zulke diversiteit van zeldzame planten kan vinden (of hoe milieuvriendelijk toch een klein beetje positief kan zijn). Het begon al met de zeldzame Zinkboerenkers. Verder zagen we nog planten als Overblijvend Bingelkruid, de uiterst zeldzame Zwarte (tegenwoordig Blauwe) Rapunzel, Goudveil, Zinkviooltje, Gele Bosanemoon, Gevlekte Orchis, massa's Veenbessen en honderden Mannetjesorchissen. Onze gids, Rik Palmans, vertelde ons ook dat in het bos héél veel wilde Narcissen stonden en dat die zeer gegeerd waren door de plaatselijke bevolking. Ze werden daar namelijk massaal geplukt. De Boomklever wuifde ons uit en tijdens de terugtocht stopten we nog een kwartiertje aan het Amerikaans kerkhof, waar we helemaal stil werden. Ik wil dan ook Luk en Rik héél hartelijk danken voor deze magnifieke dag.

Ochtendwandeling: Luisteren naar vogelzang

d.d. 27/04/2002

Gids en leiding: Peggy Beers

Verslag: André De Mul

Aantal deelnemers: 12

Ondanks de wisselvallige weersvooruitzichten waren we met zijn twaalf, waarvan een aantal nieuwe gezichten, op de afspraak. Na een korte inleiding door Peggy over het ontstaan van Fort 7, trokken we het domein in. Niet in het programma voorzien maar mooi om zien: een koppel Futen op het water naast de brug in voorbereiding op het paringsspel. Het vogelconcert zelf werd verzorgd door Grote Bonte Specht, Roodborst, Zwartkop, Winterkoninkje en Pimpelmees, af en toe verstoord door een (a)muzikaal intermezzo van een Fazant. Wie welke aria zong, was voor de meesten onder ons moeilijk uit te maken, des te meer omdat de musici zich in het groen schuil hielden. Niet voor Carl, voor wie het repertoire vertrouwd in de oren klonk.

Dat het nu volop broedseizoen is, werd ons aanschouwelijk gemaakt door weer een Fuut en wat verder ook Meerkoet die schijnbaar onverstoorbaar op hun drijvend nest zaten. Nog verder had alweer een Fuut haar nest even verlaten en bood zo een blik op haar kroost in wording. Een regelmatig verschijning in het Fort zijn Wilde Eend,

Bergeend en Krakeend, ook overvliegende Blauwe Reiger en Aalscholver. Verrassend is de IJsvogel. Ondanks zijn toch wel frequente aanwezigheid, is hij niet gauw te zien, en dan nog als een voorbijvliegende flits. Deze keer bleef hij een hele poos postvatten op een tak in het water. Aan alle liedjes komt een eind. De vogels waren uitgezongen en wij hadden het parcours volledig uitgewandeld. Het Fort mag dan niet zo groot zijn, toch is er veel te zien en regelmatig iets nieuws te ontdekken.

Natuurhistorische wandeling in domein 's Heerenbosch en Park de Renesse d. d. 28/04/2002

Gids en leiding: Fons Waeterschoot

Verslag: Rina Vredendregt

Aantal deelnemers: 14

Het Park de Renesse en het domein 's Heerenbosch liggen beide te Oostmalle, ter weerszijden van de baan Lier - Oostmalle, en in elkaars verlengde. Met een tiental wandelaars stapten wij uit bij het koetshuis; daar werden wij opgewacht door nog een paar plaatselijke deelnemers en door de parkwachter Leo Van Herwegen. Het kasteel de Renesse, oorspronkelijk uit de 15-de eeuw, werd in 1920 herbouwd in een wat logge Vlaamse renaissancestijl. Het werd zwaar beschadigd tijdens de oorlog, en door een tornado in 1967. Het werd gerestaureerd en is sinds 1983 eigendom van de gemeente. Het park, ± 28 ha groot, is vrij toegankelijk. Wij wandelden door het kasteelpark, dat veel mooie oude bomen en enkele vijvers omvat. Er bevindt zich ook een roekerkolonie. Een bijna pal noord-zuid gerichte as komt uit op de baan Lier - Oostmalle, ongeveer tegenover de ingang van het 's Heerenbosch. Dit domein, ±100 ha groot, is voor 40 ha in privé-bezit (graaf Thierry de Renesse). De aangrenzende 60 ha behoren toe aan Bos en Groen. Op deze 60 ha is het wild beschermd; op het privé-gedeelte mag datzelfde wild bejaagd worden. Het 's Heerenbosch is een prachtig parkbos met meer dan honderdjarige Beuken, Eiken, Wilde Kastanje, Esdoorn, afgewisseld met diverse naaldbomen zoals Lork, Grove Den, Corsicaanse Den, Weymouthden, Taxus, cipressensoorten. Hoewel het onophoudelijk regende, werd onze wandeling toch aangenaam begeleid door de zang van Zwartkop, Koolmees, Roodborst, Winterkoninkje, Vink, Tjiftjaf en Boomkruiper. Sommigen zagen een Grote Bonte Specht. Botanisch hebben beide domeinen ook heel wat te bieden. Zij vertonen de typische bosflora, zoals Gulden Sleutelbloem, Hondsdraf, Zenegroen, Bosveldkers, Kleine Veldkers, Daslook, Boshyacint, Kluwenhoornbloem, Grote Muur, Drienerfmuur, Helmkruid. In natte karrensporen ontsproot de Beekpunge, in een gracht groeide Dubbelloof. Tot de zeldzamere vondsten behoorden Klaverzuring, Stekelbrem, Muskuskruid, en op een zorgvuldig verborgen plaats, die alleen aan de echte liefhebbers van Natuurpunt wordt getoond, het Verspreidbladig Goudveil. Wij zagen ook ergens een plantje dat in sommige flora's "Montia", in andere "Claytonia sibirica" heet. De Nederlandse naam, Roze Winterpostelein, wordt er meestal niet bij vermeld. Het was een mooie wandeling, die ons een stukje verborgen schoonheid onthulde. Hopelijk komen we hier nog eens terug.

Activiteitenkalender

Meer gedetailleerde informatie (vertrekplaats en -uur, kledij, ...) over de activiteiten vind je in dit tijdschrift.
Activiteiten, waar je je op voorhand voor moet inschrijven, zijn in vet gemarkeerd.

Natuurbeheer:

Zaterdag 13 juli:	Natuurbeheer Hobokense Polder
Zondag 11 augustus:	Natuurbeheer Hobokense Polder
Zaterdag 7 september:	Natuurbeheer Hobokense Polder
Zondag 13 oktober:	Natuurbeheer Hobokense Polder

Uitstappen:

Zaterdag 6 juli:	Bezoek aan de tentoonstelling De Wolf en Bos van Bo/ De Liereman
Zaterdag 13 juli:	Fietstocht in de Kempen en Noord-Brabant
Zondag 21 juli:	Zomerwandeling in de Stropersbossen van de Klinge en de Zuidlede te Moerbeke
Zaterdag 3 augustus:	Fietstocht "Rondje Pontje" - Oosterschelde - Zuid
Zondag 18 augustus:	Libellentocht naar de Teut en Terhaagdoornheide in Midden-Limburg
Zondag 25 augustus:	Flora- en faunawandeling op het Groot Schietveld
Zondag 1 september:	Steltlopers in Zeeland
Zondag 8 september:	Landschapswandeling: de zuidrand van de Hoge Venen
Zondag 15 september:	Lieveheersbeestjesinventarisatie
Zondag 22 september:	Fietstocht langs groengebieden in eigen regio
Zondag 29 september:	Burger's Dierenpark
Weekend 27-29 september:	Paddestoelenweekend in Salmchâteau
Zondag 6 oktober:	Europese Vogelkijkdagen: Vogelobservatie in Broek De Naeyer en Blaasveldbroek
Zondag 13 oktober:	Landschapswandeling kleiputten Terhagen (Rumst)
Weekend 19-20 oktober:	Vogeltrekweekend in Zeeland
Zondag 27 oktober:	Paddestoelentocht in Schildehof

Geleide wandelingen in onze reservaten:

Zondag 18 augustus:	Kalenderwandeling Hobokense Polder
Zondag 15 september:	Kalenderwandeling Hobokense Polder
Zondag 20 oktober:	Kalenderwandeling Hobokense Polder

Cursussen:

Vrijdag 30 augustus:	Start cursus paddestoelen
----------------------	----------------------------------

Varia:

Donderdag 12 september:	Open vergadering communicatiewerkgroep
-------------------------	--

Vergaderingen WHOOP (om 19.30u in zaal 'Moretus', Berkenrodelei 32-36, Hoboken):

Woensdag 21 augustus:	Kern Hobokense Polder
Woensdag 18 september:	Kern Hobokense Polder
Woensdag 16 oktober:	Kern Hobokense Polder

In dit nummer:

2	Nuttige adressen en informatie	23	Educatief: Vruchten en zaden
3	Editoriaal		Gestippelde geluksbrengers of genadeloze veelvraten ?
4	Agenda		
13	Bestuursberichten	30	Dieren in onze omgeving
16	Cursussen	31	Kinderkatern 't rAntGroentje
17	Fort 7- nieuws	33	Enquête opstapplaats
20	Hobokense Polder-nieuws	35	Verslagen

**Teksten voor het volgend nummer van rAntGroen ontvangen we graag
voor 15 augustus 2002**